

Ad interim!

III.

„Das Interim hat den Schalk hinter ihm“.

„Ad interim! II.“, „schalk“ in „retourkutsch“ mojega Interima je tako — tako — naiven, da ga jaz ne bi smatral vrednim niti besedice odgovora, ako ne bi bil obenem skrajnje žaljiv, dotikajoč se moje doslej neomadeževane pisateljske časti. Očitek, da je treba kakemu pisatelju kontrolovati citate, predno se jim verjame, mora smatrati zadeti pisatelj, ako ima še kaj častičutja v sebi, kot žaljenje osebne časti; zagadatelj bi bil sedaj molk od moje strani nečasten.

Začnimo z naivnostjo!

Nisem novinec na pedagoškem mejdanu slovenskem, izvojeval sem že marsikateri dvoboj, zdrobil že nekaj polemiških kopij, a vselej sem doslej zapustil bojišče, bodisi kot premaganec ali kot zmagovalec, s častjo, z neomadeževanim ščitom. Rabe nedopustnega, nečastnega orožja mi doslej še nikdo ni niti dokazal niti očital. To klevetanje me je doslej prvič doletelo.

Ali je verjetno, da sem sedaj po trinajstih letih — v „Zvonu“ l. 1891. sem izvojeval prvo večjo polemiko — poštenega delovanja hipoma izpremenil svoj značaj, postal iz Savla Pavel — ne! narobe! iz Pavla Savel in sicer v letih, ki niso več mladeniška, ko so že večinoma premagane mladostne izkušnje in iluzije ter se je že moški značaj kolikor toliko utrdil. Pozivljam se na svoje rojake, na svoje kolege, katerim je moje delovanje kolikor toliko znano, naj javno povedo, ali a priori smatrajo za verjetno tako retrogradno metamorfozo mojega značaja in mojega intelekta.

Toda meni namišljena naivnost je še večja. Ali jaz takih nečastnih sredstev, kakor se meni insinuirajo, potrebujem? „Cui prodest?“ so se vpraševali že stari juristi, zasledujoč zločinca. Ne da bi se tu skliceval

na dosedanje laskavo priznanje svojega javnega slovstvenega in kritičarskega delovanja; pozivljam le razsodne, nezavisne čitatelje, naj brez okoliša povedo, ali ne priča vsa moja dosedanja razprava in še posebno improvizovano nadaljevanje v isti številki „Popotnikovi“, v kateri je „Ad Interim! II.“ jasno in glasno, da obladujem preporno vprašanje v toliki meri, da mi teko tako bogati viri i herbartofilskega i nasprotnega slovstva, da sem — z drugo podobo govoreč — baš v tem sedlu spričo mnogoletne službene prakse in trudoljubivih študij tako trden, da bi bila skrajnja bedastoča, ako bi se jaz služil namesto z obilimi poštenimi sredstvi z malovrednimi, nehonornimi, ko pri tem riskiram, da se moje sleparstvo zdajci razkrije, a jaz izgubim pisateljski kredit za vedno. Kdo to verjame? *Credat Iudaeus Apella!*

Toda pride še superlativ naivnosti! Denimo, da bi se bil res podal spričo neke neraztolmačene paranoje, recimo po moderno, spričo neke kleptomanije, manije, pritajevati citate, na opolzlo, pregrešno in nevarno pot literarnega nepoštenja — ali me res smatrajo gg. nasprotniki za takega bebca, da se bom poslužil manevra ki je „*lucidior vitro*“ — prozornejši kot steklo?! Toliko prefriganosti mi morajo gg. nasprotniki vsaj še prisoditi, da ne bom pačil, oziroma na pol porabljeval, na pol zamolčeval citatov iz knjig, o katerih moram misliti, da jih oni sami poznajo, jih sami imajo v rokah ali si jih vsaj vsak hip lahko omislijo. Navajajoč Haßmanna in Tuptza, sem moral biti pripravljen, ako imam še kaj preprostega človeškega razuma, da vsaj nekateri izmed mnogobrojnih bralcev „Popotnikovih“ obe navedeni knjigi poznajo, ju imajo in ju tudi ad hoc spričo mojih citatov vpogledajo.

Predno je torej velecenjeni g. nasprotnik tako sumnjo izrekel o pisateljskem kolegu, bi vendar kazalo, vse to prej vsaj malo premisliti.

Toda to so samo indirektni dokazi moje lojalnosti. Najzanesljivejši pa so direktni dokazi. Te pa imajo častiti bralci „Interima II.“ sami v rokah črno na belem! Evo jih!

Čitatelje prosim naj strnejo to, kar sem jaz navedel iz Haßmanna in Tuptza, s tem, kar sem jaz baje utajil, a je razodel g. nasprotnik, oziroma naj vzamejo, ker je še boljše, kar Haßmanna in Tuptza samega v roke ter naj citajo dotične oddelke, ki pridejo tu v poštev, cele, od konca do kraja in potem naj izrečejo sami sodbo, ali ni do pičice resnično, kar sem trdil o obeh avtorjih, rekoč („Pop.“ 4, 101), da Haßmann izraža iste misli kakor jaz, ki razdeljujem učni proces (na podlagi Willmanna kakor Haßmann) na podajanje, razumevanje in utrjevanje, in trdeč, („Pop.“ 4, 103), da uči Tupetz o peterih formalnih stopnjah izven svojega družega učnega

sestava ter se do malega ujema z mojim izvajanjem, namreč da je raztrojevanje apersepcijskega, oziroma učnega procesa logiško itd. (gl. „Pop.“ 4, 100).

Naj le natančno pregledajo dotični pasus v Haßmannu n. n. m. na str. 64.—66. in v Tuptzu n. n. m. na str. 73. obenem z opombo, od mene baje zamolčano, a obenem tudi pasus o „dispoziciji“ n. n. m. na str. 21., kamor napotuje čitatelja Tupetz sam v dotični opombici (o čemer hočemo še izpregovoriti besedico). Naj le vse natančno pregledajo in primerjajo; ne prosim jih prav nič prizanašanja in oproščevanja, nego sem prepričan, da pripoznajo, da se mi je zgodila po Interimu II. velika krivica.

Za one čitatelje pa, ki nimajo Haßmanna in Tuptza pri rokah ali pa nimajo volje ali časa, vsa navedena mesta vestno med seboj primeriti, naj izvolijo nekoliko pozornosti posvetiti nastopni informaciji.

Ad vocem „Haßmann“!

Inkriminovani oddelek se nahaja v omenjeni knjigi v § 28. pod zaglavjem „Die Lehrstufen“. Po neki drobno tiskani opombici¹ o pojmu učnega načrta napram učni poti, ki jo Haßmann tudi imenuje „notranjo učno obliko“ (innere Lehrform) uči Haßmann o prisvajalnih stopnjah (Stufen der Aneignung) z navadnim velikim tiskom:

„Bei Behandlung einer methodischen Einheit ist (somit) ein bestimmter Gang einzuhalten, dessen Ziel ihre Aneignung bildet; dazu führen drei Stufen:

1. Anschauen;
2. Begreifen;
3. Anwenden.

Gospod nasprotnik pa tega veliko tiskanega pasusa **ne navaja**, dasi se nahaja v istem § 28., iz katerega sem jaz izvadil citat („Pop.“ 4, 101), ki mi ga je g. nasprotnik kontroloval ter izpolnil iz Haßmanna.

Potem sledi pod zaglavjem „Erläuterung zu den Stufen der Aneignung nach Dr. Willmann“ moj citat („Pop.“ 4, 101) in takoj

¹ „Der Lehrplan bringt zum Ausdruck, welche Lehrgegenstände und in welchem Umfange jeder derselben dem Schüler zu vermitteln ist, ferner, wie viel davon in den einzelnen Schuljahren und da wieder in den einzelnen Monaten, Wochen, ja selbst Tagen vorzunehmen ist. Schließlich zerfällt also der Lehrstoff in eine Anzahl methodischer Einheiten (Siehe Seite 60 B. I.), zu deren Aneignung der Lehrer dem Schüler verhelfen soll. Dies ist aber nur dann möglich, wenn der Lehrer die Stufen der Aneignung gehörig beachtet“. — Razprto tiskane besede so takisto v Haßmannu razprto tiskane. — Navajam to opombo, dasi ni bistveno v stiki z našim predmetom, da se mi ne poreče zopet, da česa iz kakega citovanega paragrafa **ne navajam**, in pa zato, da dobe tako gg. čitatelji v roke celo besedilo, ki jim omogoči in olajša samostojno sodbo.

za njim¹ g. nasprotnika citat, a vse to z drobnim tiskom izven od mene navedenih besed: „Kehr imenuje naziranje, razumevanje in vajo stebre pouka.“

Pripomniti je še, da sta moj današnji in zadnji citat v začetku tistega (28.) paragrafa, a g. nasprotnika citat se nahaja z izključno drobnim tiskom v „opombah“ (Anmerkung 1, 2, 3).

Sedaj pa sodi nepristranski čitatelj: Ali je upravičena ali ni moja trditev („Pop.“ 4, 101): „Iste misli, kakor sem jih sedaj jaz povedal, izraža prof. Fr. S. Rudolf Haßmann v knjigi „Allgemeine Unterrichtslehre für Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalten“?

Opomba 1, ki jo je navedel g. nasprotnik, veli: „Viele Didaktiker wollen, daß . . . itd.; to znači vsakemu, ki zna nemški, z ozirom na ravno prej razvito tročlensko teorijo, toliko kot: Viele Didaktiker wollen, ich, Fr. S. Rudolf Haßmann, aber nicht, denn nach meiner Ansicht führen zur Aneignung drei Stufen: Anschauen, Begreifen, Anwenden.“

G. nasprotnik smatra opombo 3. Haßmannovo („Es kann nicht geleugnet werden“ itd.) za priporočilo peterih formalnih stopenj. Različni ljudje iste predmete jako različno nazirajo, na podlagi predstav, ki jih že imajo ali pa jih še nimajo; tako nas je učil tudi g. ravnatelj Schreiner o božiču v Ljubljani. G. nasprotnik je zlasti nekatere stavke in besede v Haßmannovem citatu debelo videl in jih dal takisto debelo tiskati; tedaj mi je pa tudi dovoljeno, v istem citatu po svoji razsodnosti debelo pogledati ter nastopne besede debelo dati tiskati: „. . . **doch muß vor schablonenhaftem Gebrauch desselben gewarnt werden. Dem Lehrer muß es erlaubt sein, je nach der Eigenart des Unterrichtsstoffes die Anzahl der Stufen etc. zu beschränken, was schon aus Folgendem erhellen wird**“.

A v zvršetku tistega § 28. se Haßmann zopet vrača k trojnimi učnimi stopnjami, s katerimi ga je bil pričel: „Beim Erwerb von Kenntnissen tritt das **Anschauen** und **Begreifen**, beim Erwerb von Fertigkeiten die **Anwendung** des Dargebotenen in den Vordergrund“.

A tudi tega g. nasprotnik **ne navaja!**

¹ Vmes je samo z navadnim velikim tiskom stavljena opomba: „Über Anschauen und Begreifen siehe Seite 53, über Anwendung S. 49. III.“ Tega ne navajam samo iz prevestne akribije napram g. nasprotniku, ki mi takoj utegne stopiti na pete, češ, da tega ne navajam, ampak tudi iz stvarnega vzroka, ker se iz te opombe vidi, da je cela knjiga Haßmannova zasnovana na podlagi trostopenjske artikulacije učnega procesa.

Hvala Bogu in mojim in gospoda nasprotnika citatom imajo sedaj gg. čitatelji celi 28. paragraf Haßmannovega ukoslovja od kraja do konca¹ na razpolaganje in lahko sami sodijo, ali se na tak način, kakor je stilizoval Haßmann tisti § 28., kaka teorija — formalne stopnje — **priporoča**,² in ni li marveč res, da se je Haßmann s celo koncepcijo tistega paragrafa in pa še z nekaterimi klavzulami (Einige Didaktiker wollen... „doch muß vor schablonenhaftem Gebrauch desselben gewarnt werden“) zavaroval zoper insinuvacijo, da bi se on identifikoval s peterimi formalnimi stopnjami ali se tudi le zanje ogreval.

* * *

Sedaj pa k Tuptzu!

Mojo trditev, da so njegove „petere formalne stopnje“ (§ 34. njegovega ukoslovja) izven okvira drugega učnega sestava, izpodbija g. nasprotnik, češ, da je tisti paragraf obširen (dvanajstina cele knjige), da je tiskan z ravno takimi črkami kakor vse drugo, kar se tiče drugih glavnih delov njegovega učnega sestava. („Pop.“ 5, 132).

K tem razlogom bi se lahko dodal še daljnji, enako veljavni moment iste vrste, namreč da tisti 34. paragraf ni prilepljen na vnanje platnice, nego je kakor vsi drugi paragrafi „falcan“, obrezan in trdno z njimi zvezan.

Jaz pa, ki dr. Tuptza pedagoške knjige izza mnogoletnega poučevanja po njih tako dobro poznam, da najdem vsak paragraf v temi, vzdržujem tisto svojo trditev na podlagi nastopnega uvaževanja.

Tupetz, po katerem se sestavlja učna metoda iz učne poti, učne oblike in učnega načina,³ razpravlja v § 33. učno pot na devetih straneh (tedaj na 107. delu cele knjige), učno obliko v § 35.—38. (inkl.) in učni način v § 39. in sicer vsakega izmed teh delov in takisto učno pot tako temeljito, da bi paragrafu 33. o učni poti lahko sledil neposredno paragraf 35. brez najmanjše škode, ne da bi nastala najmanjša vrzel. Ako bi bil Tupetz pristaš formalnih stopenj, moral bi jih omeniti pri učni poti

¹ Razen drugega in tretjega odstavka tretje opombe, ki ju nisva navedla niti gospod nasprotnik niti jaz; zakaj ne, razkrije morda gospod nasprotnik v Interimu IV.

² Zlasti naj g. nasprotnik objektivno premisli in odkrito pove, ali bi on, spisujoč ukoslovje, na tak način formuloval in priporočil teorijo o formalnih stopnjah.

³ „Lehrgang, Lehrform und Lehrweise machen zusammen die **Lehrmethode** aus, d. i. das planmäßige, einheitliche Verfahren beim Unterricht. (N. n. m. str. 92. II.).

(Lehrgang), kakor jih omenja stari Lindner v oddelku „Von dem Lehrgange“ takoj v pričetku (§ 33.) pod zaglavjem: „Der Lehrgang als Wesen der Methode (n. n. m. str. 57); kajti „formalne stopnje“ niso, kakor je povedal tudi g. ravnatelj Schreiner v veliki noči v Ljubljani, nič drugega nego neka učna pot. A Tupetz našteva pod zaglavjem „učna pot“, ki jo on takisto opredeljuje kakor g. ravnatelj Schreiner formalne stopnje¹, vse možne njih vrste, realno analitiško in realno sintetiško in logičsko analitiško in logičsko sintetiško, oziroma, determinujočo in abstrahujočo in induktivno in deduktivno učno pot, a zaman iščeš v celem tem oddelku izraza „formalne stopnje“ ali sploh česa, kar bi spominjalo nanje. Učitelj, ki ne smatra in ne raztolmači gojencem paragrafa 34. v Tuptzu za to, kar je, namreč za vrinek, za nekako koncesijo napram Herbartovcem, o čijih formalnih stopnjah, res ves svet govori, tak učitelj res ne ve, kaj bi pričel s tem paragrafom. Nauk o „učni poti“ je v Tuptzu do cela izčrpan in dovršen v § 33., „učna oblika“ se razpravlja v §§ 35.—38. Torej kam naj denemo „formalne stopnje“ paragrafa 34.? Ali so „učna pot“ ali „učna oblika“? Brez tega tolmačenja vise Tuptzeve „formalne stopnje“ popolnoma v zraku.

In ako bi bil Tupetz Herbartovec ali celo Zillerjevec, bi bil dal ne na enem, nego na desetih in še več mestih odduška svojim formalnim, koncentracijskim in mišljensko-poučnim aluram; česar je človeku polno srce, to mu rado iz ust gre! Toda o takih simpatijah v vseh treh njegovih pedagoških knjigah ni najmanjšega sledu ni tiru.

Da je pa napravil Tupetz koncesijo Herbartovcem ter privoščil formalnim stopnjam celo dvanajstinko svoje knjige, to se mi vidi razumevno in celo prav. Novoherbartovci so, kakor so bili stari Zillerjevci, silno okretni in spretni agitatorji in vedo s formalnimi stopnjami in drugimi metodiškimi vprašanji dvigati toliko prahu in dima, da že pedagoška moda zahteva, da vsak nemški in nemško izobraženi učitelj imej vsaj nekoliko pojma o formalnih stopnjah. Takšni in nič drugačni niso bili pomisleki Tuptzevi.

Ali ne potrjuje tega našega naziranja popolnoma njegova opazka na koncu § 34., ki smo jo navedli v 4. številki „Popotnikovi“ na str. 102.?²

¹ Namreč: „Die Anordnung des Lehrstoffes innerhalb einer kürzeren Zeit, z. B. innerhalb einer und derselben Unterrichtsstunde, heißt **Lehrgang**“ (Tupetz n. n. m. str. 57.).

² „Die fünf Unterrichtsstufen . . . sind von dem Philosophen Herbart und seinem Schüler Ziller aufgestellt worden; man nennt sie gewöhnlich die „fünf formalen Stufen“, (d. i. Stufen eines formal bildenden Unterrichts). Aus dem Vorstehenden ergibt sich, daß diese fünf Stufen sich auf drei zurückführen lassen . . .“.

Ali tako govori pristaš ali tudi samo priporočevalc formalnih stopenj? Ali se s tako hladnimi besedami **priporoča** kaka teorija — tako „kühl bis ans Herz hinan“?

Toda Tuptza razodeva baje kot priporočevalca peterih formalnih stopenj od mene „dolo malo“ zamolčana, a od gosp. nasprotnika slovenskemu pedagoškemu svetu razkrita, s petit tiskom pod črto na str. 73. njegovega ukoslovja natisnjena opazka: „Die fünf formalen Stufen sind eigentlich nichts als eine in vielen Fällen erprobte und daher als Muster hingestellte Disposition des Lehrstoffes; vgl. o. S. 21. Damit ist selbstverständlich nicht gesagt, daß jede andere Disposition unrichtig wäre.“

Pro primo si jaz jemljem isto svoboščino debelega in nedebelega tiska kakor g. nasprotnik — damus veniam petimusque vicissim — ter dam natisniti tisto opazko tako-le: Die fünf formalen Stufen sind eigentlich nichts als eine in vielen Fällen erprobte und daher als Muster hingestellte Disposition des Lehrstoffes; vgl. o. S. 21. **Damit ist selbstverständlich nicht gesagt, daß jede andere Disposition unrichtig wäre.**

Kaj ne da, objektivni čitatelj, to se že vse drugače čita?

A tudi če pustimo debeli tisk g. nasprotnika, vendar govori ta citat samo tedaj deloma njemu v prilog, ako čitamo po g. nasprotnika intencijah: „Die fünf formalen Stufen sind eigentlich nichts als eine in vielen Fällen erprobte und daher von mir, dem Herausgeber Tupetz, als Muster hingestellte Disposition des Lehrstoffes“; a jaz čitam in gotovo z večjo upravičenostjo tako-le: „Die fünf formalen Stufen sind nichts als eine in vielen Fällen erprobte und daher von den Zillerianern als Muster hingestellte Disposition des Lehrstoffes.“

Sicer pa naj gg. čitatelji pazno primerjajo moj citat omenjene Tuptzove note z g. nasprotnika navedbo. Ali se citata popolnoma ujemata? Skoro, a vendar ne do pičice. Med besedami „Lehrstoffes“ in „damit“ je g. nasprotnik vrnil vejico, dočim je čitati v Tuptzu samem in sicer takisto v izdaji iz leta 1896. kakor tudi v izdaji iz leta 1899. tako-le: „... Lehrstoffes; vgl. o. S. 21. Damit“ itd. Besed, ozir. kritic in številke „**vgl. o. S. 21.**“ g. nasprotnik **ne navaja.**

Da to izpustitev konstatujem, to ni pikolovstvo, nego je stvarnega pomena. Odprimo, sledeč napotku pisatelja Tuptza, ki je v navedeni pripombi dal besedo „Disposition“ razprto tiskati, knjigo njegovo na 21. strani ter čitajmo, kar uči ondi pod številko II. o „dispoziciji“ v nasprotju z logiško razdelitvijo. Navedemo doslovno njegove besede, poudarjajoč iste besede z razprtim tiskom kakor pisatelj sam:

„Man kann auch den Inhalt einer Stilarbeit, einer Rede und dgl. gliedern. Gewöhnlich unterscheidet man drei Hauptteile: Die „Einteilung“, welche den Zweck hat, den Hörer oder Leser auf den eigentlichen Gegenstand vorzubereiten, seine Aufmerksamkeit, sein Interesse zu erregen; die „Durchführung“, welche den Gegenstand selbst, um den es sich handelt, vorführt und wieder in Unterabteilungen gegliedert sein kann (z. B. „Begründung der aufgestellten Behauptung“, „Widerlegung von Einwendungen“, „Erläuterung durch Beispiele“, „Veranschaulichung durch Gleichnisse“, „Anführung von Aussprüchen berühmter Männer, welche denselben Inhalt haben“ u. s. w.); endlich den „Schluß“, der den Inhalt des Vorausgehenden kurz zusammenfaßt und gewöhnlich eine Nutzanwendung enthält. Von der Einteilung unterscheidet sich eine solche Gliederung oder Disposition dadurch, daß nicht der Umfang eines einzigen Begriffs in Teile zerlegt wird, sondern ein zusammenhängendes Ganzes, in dem viele und oft sehr verschiedene Begriffe vorkommen“.

Sedaj pa, dragi čitatelj, ko si pozorno prečital, kar uči Tupetz o dispoziciji, čitaj še enkrat tisto inkriminovano, od mene baje nalašč zatajeno opombo na strani 73. imenovane knjige: „Die fünf formalen Stufen sind eigentlich nichts als eine in vielen Fällen erprobte und daher als Muster hingestellte Disposition des Lehrstoffes; vgl. o. S. 21. Damit ist selbstverständlich nicht gesagt, daß jede andere Disposition unrichtig wäre“.

Ali ni, kakor da bi hotel Tupetz vsako iluzijo, ki jo je morda ustvaril čitatelju s posebnim obširnim paragrafom o formalnih stopnjah (dvanajstino cele knjige!), sam razdreti s suhimi besedami: „Pravzaprav pa vse to, kar smo sedaj povedali o formalnih stopnjah, ni nič novega in bistveno ni nič drugega nego nekaka dispozicija, o kateri smo že govorili zgoraj na str. 21.“

Ali pa ni baš ta opomba kakor mrzel curek na glavo kakega Zillerevca, kateremu so slučajno Tuptzeve „formalne stopnje“ prišle v roko in ki je, po obširnem paragrafu (dvanajstini knjige) sodeč in v pregorečnosti videč to, kar je hotel videti, si že veselo mel roke, češ, tudi Tupetz je „einer von unsere Leut!“

Ako ne bi bil spisal Tupetz svoje knjige, predno je napisal gospod nasprotnik svoj „Ad interim! II.“, bi človek skoro sodil, da cika zadnja opomba na našega cenjenega nasprotnika-kritika.

Vrhu vsega tega je pripomniti, da, dočim je Tupetz vzgojeslovje Lindnerjevo predelal sicer korenito, a vendar ne toliko, da bi prenehalo biti last Lindnerjeva¹, Lindnerjevega ukoslovja ni predelal, nego je ustvaril

¹ Allgemeine Erziehungslehre. Von Schulrat Dr. G. A. Lindner. Elfte Auflage von Dr. Theodor Tupetz. Wien 1900.

celo samostojno knjigo.¹ Če vse to upoštevamo ter primerjamo s sodbo, ki jo je izrekel Tupetz o Herbartu in njegovi šoli v svoji „Zgodovini vzgoje in pouka“ (2. tisk na strani 134. in 135.², tedaj pač lahko rečemo, da Tupetz ne samoni Herbartovec niti Zillerjevec,

¹ Allgemeine Unterrichtslehre. Von Dr. Theodor Tupetz. Wien 1896, 1899.

² „Experientia docti“ — po postopanju „Interima II.“ „gewitziget“ — bomo sedaj citovali od konca do kraja vse, kar navaja Tupetz o Herbartu in njegovih učencih, dasi ne bo vse zanimalo vseh čitateljev. Po objektivnem poročilu o Herbartovem delovanju in učenju pravi Tupetz n. n. m. na strani 134. in 135. z velikim tiskom:

„Herbarts Pädagogik fand trotz der keineswegs leicht verständlichen Sprache, in welcher seine Schriften abgefaßt sind, großen Anklang und zwar eben darum, weil Herbart es unternahm, die Erziehungs- und Unterrichtslehre wissenschaftlich zu begründen; dadurch wurde die Hoffnung erweckt, es werde gelingen, in dem Durcheinander pädagogischer Ansichten, welches gerade damals zu bemerken war, einen festen, wissenschaftlichen Boden zu gewinnen. Männer, die Herbarts pädagogische Anschauungen weiter auszubauen suchten und in Schrift und Wort für sie eintraten, sind unter anderen: Theodor Waitz, welcher ebenfalls eine „Allgemeine Pädagogik“ geschrieben hat, die etwas gemeinverständlicher gehalten ist als das gleichnamige Werk Herbarts, Strümpell und der nicht nur als Schriftsteller, sondern auch als praktischer Schulmann bekannte Pädagoge Ziller“.

Tu pripominja Tupetz z drobnim tiskom pod črto: „Wer sich über die Pädagogik der Herbart'schen Schule näher unterrichten will, kann dies am bequemsten aus der Preisschrift: „Die wissenschaftliche Pädagogik Herbart-Ziller-Stoys in ihren Grundlehren gemeinfaßlich dargestellt von D. (pomotoma namesto: Dr. G. — Op. pis.) Fröhlich. Unter den neueren österreichischen Gelehrten, welche der Herbart'schen Schule zugezählt werden können, ist O. Willmann wegen seiner „Didaktik als Bildungslehre“ besonders hervorzuheben. Als Lehrbücher, welche im Sinne der Herbart'schen Schule abgefaßt sind, mögen namentlich die in Oesterreich viel verbreiteten Lehrbücher der Erziehungs- und Unterrichtslehre von Lindner genannt werden“.

Zgorenjo sodbo o Herbartovcih pa Tupetz zaključuje tako-le (z drobnim tiskom):

„Für Ziller ist besonders die Art charakteristisch, wie er die „Konzentration des Unterrichtes“ erreichen will: er schließt nämlich zu diesem Zwecke den gesamten Unterricht an gewisse besonders treffliche Literaturerzeugnisse an, den frühesten an die „Grimm'schen Märchen“ die Bibel und „Robinson“, den späteren an die „Iliade“, die „Odyssee“, und „Herodot“ u. s. w. Ziller hat auch diese seine Grundsätze nicht bloß in Druckschriften dargelegt und begründet, sondern auch zur Durchführung desselben eine eigene „Erziehungsschule“ in Leipzig gegründet.“

Kako sodi Fröhlich, dasi je sam Herbartovec, da ne rečem Zillerjevec, o nekaterih Zillerjevih izumitvah, o tem obljubim že sedaj posebno razpravo, v kateri izberem iz naš navedene z darilom odlikovane knjige njegove florilegij, ki ga poklonim našim Zillerjevcom.

To storim tudi zategadelj, da še bolje poučim naše učiteljstvo o herbartskih in zillerskih ukoslovnih težnjah. Ta naloga bi sicer v prvi vrsti pripadala našim Zillerjevcom, toda „žalostna komu neznana je resnica“, da imajo le-ti pač vedno „formalne stopnje“ v ustih ter prirejajo „vzorne“ (?) nastope in spisujejo vzorne (?) učne slike, ki so **baje** izdelane po peterih (Zillerjevih) formalnih stopnjah, a doslej so — z edino častno izjemo g. ravnatelja Schreinerja — bore malo storili, da bi sebi in svojim somišljenikom pojasnili bistvo in pomen peterih formalnih stopenj in drugih še tajnejših

nego da tudi peterih formalnih stopenj in drugih herbarto-zillerskih špecialitet nikjer ne priporoča. **Da jih naravnost obsoja, tega niti sedaj ne trdim niti nisem nikjer drugod trdil, dasi mi g. nasprotnik to trditev insinuira.**¹

Iz vsega tega je razvidno:

a) da niti Haßmann niti Tupetz peterih formalnih stopenj **ne priporočata;**

b) da sicer res niti Haßmann niti Tupetz peterih formalnih stopenj izrečno ne obsojata, **a je tudi res, da tega jaz nisem nikjer trdil,** niti v 4. številki „Popotnikovi“ niti nikjer drugod, nego je ta očitek popolnoma iz trte izvit in

c) jasno je kot beli dan, da moramo **kontrolovati** vse citate gospoda nasprotnika, predno jim verjamemo.

Retour-kočije o visokem ali nizkem pribijanju na podlagi teh konstatacij pa tu ne bom ponavljal po zgledu gosp. nasprotnika; ne bom vračal šilo za ognjilo s tem, da bi podtikal pomanjkljivemu citovanju Haßmannovih in Tuptzevih tekstov v „Interimu II.“ „dolus malus“, kakor se je implicite podtikal meni; nego jaz si **površno** citovanje tolmačim s krščansko dobrohotnostjo, a obenem s psihološko divinacijo tako-le:

Gospod nasprotnik inkriminovanih mest v Haßmannu in Tuptzu dotlej, do slavne interimske pravde niti poznal ni, nego ga je stoprv moj „Interim“ nanja opozoril. Ko jih je tedaj jel proučevati, so mu šinile oči tudi malo dalje ter z veseljem obvisile na tistih besedah Haßmannovega in Tuptzevega nadaljevanja, ki **navidezno** dokazujejo Haßmannove in Tuptzeve simpatije za petere formalne stopnje. In ker ima gorečnost kakor strah velike oči, tedaj je bila formalnostopenjska pregorečnost vzrok, da so se videli nekateri stavki Haßmannovega in Tuptzevega od mene ne navedenega nadaljevanja strašansko debeli in so se zato takisto debelo tiskali, a drugi so ostali drobni ali se sploh niso reproducirali.

Zillerjevih misterij. Ne bojim se, da mi bo kdo očital pretirano samohvalo, ako izrečem trditev, da so bili doslej moji rojaki o „formalnih stopnjah“ in drugih učnih vzorcih še najboljše poučeni po le-tej moji polemiki ter vsaj nekoliko orijentovani o obsežni semkaj spadajoči literaturi, o kateri so gg. nasprotniki doslej trdo molčali.

¹ Insinuvacija sledi iz teh besed g. nasprotnika:

Iz vsega tega je razvidno ... da niti Haßmann niti Tupetz **ne obsojata** petero formalnih stopenj, ampak jih oba celo **še priporočata**, akoravno sta sprejela sama le tri stopnje. („Pop.“ 5, 132.).

To je torej zgolj optiška zmotnjava; a nje vzrok? Nedostatno poznanje knjig, v katerih so tista preporna mesta.

S tem je zmotnjava pač, po meni samem pojasnjena; a s tem še ni opravičena. „Ignorantia legis nocet!“ je že staro pravoslovno načelo.

* * *

Sedaj naj pa še malo pojasnim svojo baje popolnoma neosnovano čudenje o zastarelosti Lindnerjevega ukoslovja.

Da sem po pravici lahko smatral in še smatram Lindnerjevo ukoslovje kot določeno za izmrtje, to dokazuje že predzadnjič („Pop.“ 4, 103) omenjeno dejstvo, da je za Nemčijo založna tvrdka (A. Pichlers Witwe & Sohn) sama nadomestila starega Lindnerja že l. 1890. z dr. G. Fröhlicha izdajo, ki je dosti temeljita preosnova Lindnerjeve zadnje, t. j. četrte izdaje, a za Avstrijsko je oskrbela ista tvrdka poleg Lindnerja popolnoma novo ukoslovje dr. Tuptza, istega Tuptza, ki je vzgojeslovje Lindnerjevo predelal za isto tvrdko. Mislim, da je verjetno domnevanje, da bi bila založna tvrdka gotovo najraje tudi ukoslovje Lindnerjevo dala predelati po Tuptzu, a se ta ni vdal, ker je je smatral po celi osnovi za nerabno ter je za to ponudil založniku svoje, celo novo ukoslovje, ki je je založnik tudi sprejel. Ali je po vsej tej situaciji verjetno, da bo založna tvrdka poleg odobrenega in, kakor je g. nasprotnik poudaril, dražjega Tuptza dala tudi še starega Lindnerja nalik Fröhlichovi izdaji, po kakem Herbartovcu za avstrijska učiteljišča predelati? — Doslej tega ni storila, dasi je zadnja aprobacija Lindnerjevega ukoslovja iz leta 1881.; koliko časa pa se more še vzdržati aprobacija šolske knjige, ki je že več nego dvajset let¹ neizpremenjena? Prej ali slej se bodo morala vendar vsa učiteljišča, na katerih je še sedaj uveden stari Lindner, odločiti za katero drugo ukoslovje, bodisi za eno izmed že sedaj potrjenih novejših (Tupetz, Mich-Meixner, Haßmann) ali za katero novo, ki v kratkem izide in je ministrstvo potrdi.

Ni neutemeljeno ugibanje, da se baš herbartofilski učiteljiški profesorji upirajo uvedbi bodisi Haßmannovega bodisi Tuptzevega, bodisi Michovega-Meixnerjevega ukoslovja ter se drže starega Lindnerja. Z ozirom na ravnokar navedeno situacijo pa bi jim bilo svetovati, da se vsaj potrudijo, da se Fröhlichova izdaja, ki je pristno herbartaska in celo zillerska, odobri tudi za Avstrijsko. Baš Lindnerjevo-Fröhlichovo ukoslovje bi bila zanje mastna pečenka.

A ravno Fröhlichove izpremembe nam kažejo, kako korenite preosnove potreben, torej kako že zastarel se je zdel nemškimi Herbartovcem samim

¹ Zadnji od Lindnerja samega pregledani natis je iz meseca septembra l. 1881.

stari Lindner. Dočim je posvetil stari Lindner peferim formalnim stopnjam, „dragocenemu jedru Herbartove pedagogike“, kakor jih imenuje Fröhlich, malo več nego eno borno stran (n. n. m. str. 55. in 57.), se Fröhlich bavi z njimi na str. 66.—77. sedme „popravljene in pomnožene“ izdaje iz l. 1891.

Kako predelatve potreben se je zdel stari Lindner Fröhlichu, pristnemu Herbartovcu, to nam prav drastiški pokazuje predgovor Fröhlicha samega k zgoraj omenjenemu sedmemu natisku. N. n. m. na str. V. pravi doslovno:

Das vorliegende Werk, „Allgemeine Unterrichtslehre“ Dr. Lindners, wurde ganz nach denselben Grundsätzen von mir bearbeitet, wie dessen „Allgemeine Erziehungslehre“, welche vor kurzem in 7., von mir neu bearbeiteter Auflage erschienen ist.

Aus Pietät gegen den verewigten Verfasser habe ich auch bei dieser Schrift den Lindnerschen Lehrtext möglichst geschont und ihn nur an den Stellen geändert, welche dem gegenwärtigen Stande der Wissenschaft nicht mehr entsprachen, also der Berichtigung unbedingt bedurften.¹ Bei diesen Verbesserungen habe ich alle Urteile und Winke gerechter Kritiker sorgfältig benutzt. Da der Verfasser (t. j. Lindner) meist einer hohen philosophischen Auffassung huldigt und nicht selten in fremden, abstrakten Ausdrücken sich bewegt, so hielt ich es für meine Pflicht, dem Lindnerschen Lehrtexte vor allem eine faßlichere Darstellung zu verleihen² und schwierigere Partien durch Beispiele zu verdeutlichen. So wurden z. B. die Abschnitte von den Lehrformen und der Technik des Unterrichts und mehrere andere behufs klarer und übersichtlicher Darstellung umgearbeitet; viele Paragraphen erfuhren stilistische Aenderungen.

Außerdem wurden fühlbare Lücken durch eingesetzte neue Paragraphen ausgefüllt. So wurden von mir besonders noch folgende wichtige Partien eingefügt:

1. der Induktionsschluß (§ 23.),
2. die Grundsätze zur Feststellung des Lehrplanes (§ 30.),
3. die Lehre von den formalen Stufen des Unterrichts³ (§§ 36., 37. a und 37. b) und

¹ Čujte, čujte naši Herbartovci, ki ste s starim Lindnerjem tako zadovoljni!

² In nota bene se je zdela Fröhlichu potrebna ta olajšava Lindnerjevega besedila napram gojencem nemške narodnosti, dočim je za naše slovenske gojence seveda stari Lindner dovolj „faßlich“.

³ Opozarjam še posebej, da spadajo po Fröhlichovem mnenju baš tudi formalne stopnje med one važne partije, ki jih je stoprv on vrnil v Lindnerjevo ukoslovje. Tedaj tisti borni paragrafček (33.) o formalnih stopnjah, po katerem so se doslej baje kranjski učitelji izobraževali tako temeljito v

4. die Bedeutung der Schulorganisation und die Grundsätze zur Durchführung derselben (§§ 62. und 63.).

Daß der erste Punkt (t. j. der Induktionsschluß. — Op. pis.) sehr wichtig ist, die andern aber Kernpunkte enthalten, welche in einer Unterrichtslehre durchaus nicht fehlen dürfen, leuchtet jedem Sachverständigen sofort ein.

Der Induktionsschluß mußte behandelt werden, weil derselbe in der Wissenschaft, namentlich aber in den Erfahrungswissenschaften, wie in den neuern Naturwissenschaften, wohl die meiste Anwendung findet und die Induktion, d. h. das Aufsteigen unseres denkenden Geistes vom Besondern (Konkreten) zum Allgemeinen (Abstrakten), das Wesen der elementaren, entwickelnden Methode, welche zu üben den gelehrtesten Lehrern gerade am schwersten fällt, am besten offenbart.¹

Die Grundsätze zur Feststellung des Lehrplans sind deshalb so ungemein wichtig, weil auf ihnen, wie auf sichern Grundsäulen, das ganze Unterrichtsgebäude ruht oder, um in einem andern Bilde zu reden, weil sie die Risse und Zeichnungen enthalten, vermöge deren der Lehrer sich das Haus des Unterrichts selbst erbauen kann.

Die Lehre von den formalen Stufen des Unterrichts bildet einen wertvollen Kernpunkt der Pädagogik Herbarts. Dieser hat sich mit

formalnih stopnjah, da niti ne morejo drugače nego po njih uspešno delovati ter so tako omejeni v prostosti metode — tisti paragrafček torej (Lindner, str. 56, 57) se zdi Fröhlichu tako kukaven, da ga popolnoma prezira ter pravi, da je važno partijo o formalnih stopnjah na novo vrnil (eingefügt).

¹ Dotični od Fröhlicha vrinjeni paragraf obsega (n. n. m. str. 37—39) skoro 2 strani, Tupetz pa je posvetil v svojem ukoslovju indukciji in analogiji, ki sta za razumevanje duševnega delovanja sploh in elementarne, razvijajoče metode, temeljnega pomena, skoro štiri strani (str. 32—36) ter je primerjanju indukcije in dedukcije pri pouku odmeril še poseben paragraf (§ 24.). Stari Lindner pa pač govori v drugem metodiškem delu („Eigentliche Unterrichtslehre“) o: „Anwendung des induktiven Verfahrens beim Unterrichte“ (§ 37.), a v logiškem uvodu („Logische Vorschule der Unterrichtslehre“) indukcije in analogije ne omeni niti z eno besedico. Baš te vrline sem tudi jaz poudarjal v ustnem razgovoru napram nekemu ljubljanskemu in nekemu mariborskemu učitelju pedagogike, a oba (pravzaprav vsak izmed njiju) sta odločno izjavila, da se ne moreta s Tuptzevim ukoslovjem nikakor spoprijazniti ter sta za to svojo mržnjo navedla nekatere pomanjkljivosti v Tuptzevi definiciji pojma itd. A kaj pomenijo take hibe napram drugim res izvrstnim oddelkom Tuptzevega ukoslovja, n. pr., da samo nekatere navedem, o indukcijskem in analoškem sklepu, napram vprav vzorni preglednosti deduktivnih sklepov in raznih učnih potov, ki se po drugih učnih knjigah tako težavno ali pa celo zmedeno razpravljajo. Brez ugovora je Tuptzevo ukoslovje izmed vseh potrjenih ukoslovnih knjig (Haßmann, Mich-Meixner, Lindner, Niedergesäß) daleko najboljše. — Naši Herbartovci pa bi imeli še posebno vzrok uvesti Tuptza, ki je posvetil tistim ljubljenim formalnim stopnjam kar 9 strani (dvanajstino knjige!) in formalne stopnje baje celo priporočal. Napram takim vrlinam par neugodnih definicij v logiškem oddelku pač ne more priti niti v poštev!

der Aufstellung derselben ein unschätzbare Verdienst erworben, da es durch sie gelungen ist, das Wesen eines guten genetischen (entwickelnden) Unterrichts in genau formulierten psychologischen Gesetzen klar darzulegen, und ebenso groß ist das Verdienst Zillers, daß er diese formalen Stufen in die Hallen der Schule mit aller ihm eigenen Energie einführte. Da nun aber diese Lehre nicht gerade leicht zu fassen und vielen Mißverständnissen ausgesetzt ist,² so habe ich mich bemüht, sie recht einfach und gemeinverständlich zu machen und sie namentlich auch (in § 37. b) durch Beispiele zu verdeutlichen. Ich mußte also hier etwas ausführlicher werden, glaubte mir aber dadurch den Dank der Leser zu verdienen, weil diese neue Lehre entschieden eine Bereicherung der Didaktik ist, womit indes keineswegs gesagt sein soll, daß man dieselbe auch überall und in pedantischer Weise ausführen müsse“.

V zaključku predgovora je še opazka o §§ 62. in 63., ki ju je pridejal Fröhlich staremu Lindnerju ter posvetil tolmačenju šolske organizacije, in pa o seznamku tujk, ki ga je sprejel Fröhlich iz Tuptzevega ukoslovja.

Tako sodijo nemški Herbartovci o **nezastarelosti Lindnerjevega ukoslovja**. In naši Herbartovci? Ti so „zadovoljni Kranjci“, ki bodo vztrajali pri starem Lindnerju „in sæcula sæculorum“ in bodo še „na delopust sodnega dneva“ prepevali: „Mi pa ostanemo, kakor smo b'li!“ Namreč: neomajljivi, zvesti pristaši starega Lindnerja.

Še posebno uvaževanja vredne se mi zde v Fröhlichovem predgovoru besede, ki sem jih jaz na zadnje navedel: („Da nun aber diese Lehre nicht gerade leicht zu fassen und vielen Mißverständnissen ausgesetzt ist“ itd.). Mislim, da te besede tudi naši Herbartovci brez pomisleka podpišejo. A sedaj naj mi povedo, kako naj učiteljski profesor na podlagi starega Lindnerja in tistega ubornega enostraničnega § 33, ki ga je posvetil Lindner peterim formalnim stopnjam, razloži gojencem bistvo in pomen formalnih stopenj. Tedaj baš v eni najvažnejših točk zillerskega evangelija pušča stari Lindner učitelja in gojence celo na cedilu. Ponavljam tedaj svoj svet, naj bi naši herbartofilci izkušali vsaj doseči, da bi se Lindner-Fröhlich odobril tudi za avstrijske šole. S tem bi bila gotovo tudi Pichlerjeva tvrdka zadovoljna.

A sodim, da bi se bilo to že izdavnata zgodilo, ako bi bilo sploh možno, kajti Fröhlichova izdaja je že izza l. 1890; sodim in menda se

² Kranjski učiteljskišniki pa po paragrafčiču 33. Lindnerjevega ukoslovja, kakor sem že prej omenil, formalne stopnje tako temeljito prouče, da niti pozneje kot učitelji ne morejo uspešno delovati drugače nego po formalnih stopnjah in da je po tem § 33. omejena njih prostost metode!! („Popotnik“ 5, 133). Kako pa naj se potem tolmači obili hrup in aktivni in pasivni upor kranjskega učiteljstva proti formalnim stopnjam? Ali se tu ne bije nekdo sam sebe po zobeh?

ne motim, da je baš odločno herbartofilska težnja Fröhlichove knjige vzrok nje nepotrditve za avstrijske šole. A ta dosti verjetna sumnja je zopet nov dokaz za resničnost moje trditve, da so z ozirom na odobrene in neodobrene ukoslovne knjige tla avstrijskih učiteljišč še malo ugodno torišče za eksperimente s peterimi formalnimi stopnjami.

Zmotil pa sem se predzadnjič („Pop.“ 4, 103) in to sedaj lojalno priznam — a niti ona zmota niti to priznanje mi ne dela sramote — zmotil sem se, pravim, ko sem dejal, da se stari Lindner več ne ponatiskuje. Ta zmota pa se mi je vsilila tako-le: Takoj v začetku šolskega leta 1898/9, ko je bil na našem učiteljišču še uveden stari Lindner, so mi tožile gojenke, da ni nikjer več dobiti Lindnerjevega ukoslovja.

In res je bilo v tedanjem tretjem tečaju vkljub mojemu prizadevanju tako malo njega izvodov med gojenkami, da sem bil v največji zadregi in sem si pomagal, kakor sem si vedel in znal; obrnil sem se tudi naravnost do založniške tvrdke, ki mi je odpisala, da sama nima nič Lindnerjevih knjig, da pa je založila celo novo, Tuptzevo ukoslovje, katerega mi je takoj tudi poslala dedikacijski izvod s pripomnjo, da pričakuje aprobacije od dne do dne. In Tupetz se mi je takoj toli prikupil, da sem ga našim gojenkam z ozirom na to, da niso imele skoro nič ukoslovnih knjig v roki, priporočil kot pomožno knjigo. Že v prihodnjem šolskem letu se je potem Tuptzevo ukoslovje, čigar potrditev je bilo med tem ministrstvo izreklo (dne 27. aprila 1899, št. 20.203), po mojem priporočilu uveden kot učna knjiga na našem zavodu. — Jaz pa sem bil po vsem tem trdno prepričan, da založnik, ki je sprejel in izdal Tuptza, gotovo pusti Lindnerja prejkoprej izmreti. Za zapisnik odobrenih in neodobrenih knjig se nisem tačas (1899) brigal, tem manj, ker sem imel še dosti drugih pisateljskih skrbi (Rutarjev „Zemljepis“) in je bil „Slovenski pravopis“ na tapetu.

Baš sedanja polemika pa me je napotila, da sem se natančneje jel brigati za aprobacije šolskih tekstov in njih založništvo. Res sem bil presenečen, ko sem čital v letošnjem zapisniku potrjenih učnih knjig starega Lindnerja, o katerem sem mislil, da je že davno v zasluženem pokoju; tolmačil sem si naposled po raznem ugibanju to čudno prikazen kot posledico uradnega ususa, po katerem se enkrat izrečene aprobacije vzdržujejo in v uradnem listu vsako leto ponove dotlej, dokler založnik izrečno ne izjavi, da potrjene knjige ne bo več ponatiskoval, brez ozira na to, ali se dotična knjiga še kje rabi ali ne.

A ker sem hotel biti vsekakor gotov in mi je bilo zagonetno, odkod dobivajo učiteljišča v Ljubljani in v Mariboru potrebne izvode, ko jih jaz

že l. 1898. nisem mogel dobiti, tedaj sem se obrnil naravnost na tvrdko samo ter sem ji vso stvar približno takisto razložil kakor sedaj tu ter jo obenem spomnil na faktum, da že l. 1898. ni imela nič Lindnerjevih ukoslovij:

Na to mi je tvrdka to-le odgovorila:

Wien, am 27. Mai 1903.

Sehr geehrter Herr Professor!

Wenn Lindners Erziehungslehre¹ einmal bei uns gefehlt hat, so kann dies nur vorübergehend der Fall gewesen sein, der durch die Nichteinhaltung einer Ablieferungsfrist des Buchdruckers oder Buchbinders herbeigeführt wurde.²

Das Lehrbuch ist jetzt noch in einer ziemlich großen Zahl von Lehrerbildungsanstalten in Verwendung und wir haben deshalb keinen Grund, es nicht mehr auszugeben.

Die Fortführung der ministeriellen Approbation ist keineswegs eine irrtümliche (kakor sem bil jaz mislil in tvrdki pisal), sondern durch die noch zahlreichen Verwendungen des Buches eine vollkommen berechtigte.

Sie sind im Irrtum wenn Sie glauben, daß die Bearbeitung von Fröhlich an die Stelle des alten Buches getreten ist. Dieses Buch ist nur für Deutschland bestimmt. Das Lehrbuch der Unterrichtslehre von Tupetz ist ein vollständig selbständiges Buch, neben welchem das von Lindner weiter bestehen bleibt. Die Erziehungslehre von Lindner wurde von Tupetz umgearbeitet und von diesem Lehrbuche gibt es eben nur eine Ausgabe: Lindner-Tupetz.

Wir hoffen, Sie durch diese Auskünfte aufgeklärt zu haben.

Mit vorzüglichster Hochachtung

A. Pichlers Witwe & Sohn m. p.

Res, sedaj sem poučen, zlasti tudi o tem, da „Geschäft“ je „Geschäft“ in da levica spretnega trgovca ne ve, kaj dela desnica; dočim je tvrdka smatrala za potrebno, da za Nemčijo po Fröhlichu temeljito predela Lindnerja (gl. Fröhlichov predgovor), se ji zdi za avstrijska učiteljišča stari Lindner še dovolj dober: „er bleibt weiter bestehen“. Seveda „Geschäft“ je „Geschäft“, in dokler so avstrijski gg. učitelji s starim Lindnerjem, **izza l. 1881. neizpremenjenim**, zadovoljni in ga hočejo imeti, tvrdka nima vzroka tem željam ne ustreči („wir haben keinen Grund, es nicht mehr auszugeben“), zlasti ko ga lahko stereotipski ponatiskuje (Sechste unveränderte Auflage, z neizpremenjeno letnico 1885), in je stereotipski tisk najcenejši. Stvar mi je sedaj res povsem jasna in se prav nič ne

¹ Seveda pomotoma namesto „Unterrichtslehre“.

² A tačas, l. 1898., mi niso nič povedali vzroka, zakaj ni nič iztiskov Lindnerjeva ukoslovja na razpolaganje!

čudim, da ima ista tvrdka v zalogi še nekega tretjega avtorja za vzgojslovje in ukoslovje, namreč že tudi v Bogu počivajočega in že skoraj pozabljenega pedagoga Roberta Niedergesäß'a; tudi njega ime čitaš v letošnjem seznamku za učiteljišča aprobovanih učnih knjig. Tudi o njem veli tvrdka: „Die Erziehungs- und Unterrichtslehre von Niedergesäß bleibt fortbestehen“. Najbrž je še nekaj učiteljišč, katerim je Niedergesäß prirastel na srce in ki se od njega ne morejo ločiti, in Pichlerjeva tvrdka „nima vzroka, ga ne več izdajati“.¹

Ali so pa moje opazke o zastarelosti Lindnerjevega ukoslovja po tem postopanju, ki ga tvrdkinarekuje njena trgovska korist, ovržene, o tem popolnoma mirno prepuščam sodbo gg. čitateljem.

S tem je tudi temeljito izčrpljena točka o osnovanosti in neosnovanosti moje trditve, kako more še figurirati v zapisniku učnih knjig kakega avstrijskega učiteljišča Lindnerjevo ukoslovje.

* * *

V prvem „Interimu“ sem na podlagi Haßmannovega in Tuptzevega ukoslovja vzpostavil, da so tla avstrijskih učiteljišč doslej vsaj — hvala Bogu in modrosti naše učne uprave — malo ugodna za eksperimente s peterimi formalnimi stopnjami.

V današnjem „Interimu“ sem tisto trditev z ozirom na g. nasprotnika ugovore še bolj poglobil in utemeljil; glede Tuptza sem jo še bolj podprl s citatom iz njegove „Zgodovine vzgoje in pouka“, ki nam ga dovolj jasno kaže kot neherbartovca.

¹ To moje slutnjo je potrdila tvrdka sama. Obrnil sem se bil namreč po zgoraj omenjenem pismu v novič nanjo z vprašanjem, ali ne namerja v kratkem dati morda predelati starega Lindnerja za avstrijska učiteljišča nalik Fröhlichovi izdaji, in s prošnjo, naj mi pojasni stvar glede učnih knjig že umrlega Niedergesäß'a. Nato sem prejel nastopno pismo:

Wien, am 3. Juni 1903.

Sehr geehrter Herr Professor!

Die Lehrbücher von Niedergesäß „Erziehungslehre“ und „Unterrichtslehre“ sind ebenso wie die Lindner'sche Unterrichtslehre in einer Anzahl von Schulen in Benützung und von dem einen wie von dem anderen befinden sich noch ganz erhebliche Vorräte in unserem Besitz, so daß auf Jahre hinaus die Frage bezüglich neu bearbeiteter Ausgaben nicht diskutierbar ist. **(Torej je staremu Lindnerju še za dosti let življenje zagotovljeno! — Op. pis.)**

Mit vorzüglichster Hochachtung

A. Pichlers Witwe & Sohn m. p.

„Hvala Bogu in modrosti naše učne uprave!“ sem bil ondi vzkliknil; a danes sem z ekskurzom o starem Lindnerju in o Lindnerju-Fröhlichu in o nepotrditvi Lindnerja-Fröhlicha za avstrijska učiteljišča dovolj verjetno napravil slutnjo, da ni slučaj, da za avstrijska učiteljišča ni potrjeno Lindnerjevo-Fröhlichovo ukoslovje, ki bi bilo s svojim obširnimi naukom o formalnih stopnjah (n. n. m. str. 66.—77.) prava dušna paša za naše Zillerjevce.

Toda da še bolj podkrepim, nego sem v prvem „Interimu“ storil, svoje mnenje o neugodnih dispozicijah naše učne uprave glede peterih formalnih stopenj, preglejmo izven navedenih še vse druge učne tekste, ki so za avstrijska učiteljišča aprobeovani ter pridejo v našem vprašanju v poštev.

Razen Haßmannovega, Lindnerjevega in Tuptzevega ukoslovja, o katerih smo po trojih „Interimih“ dovoljno poučeni, se nahaja v letošnjem že navedenem seznamku aprobeovanih učnih knjig še dvoje ukoslovij, namreč Michovo¹ in Niedergesäßovo.²

Mich mi je iz starejših natiskov dobro znan, ker je nekdam tudi na našem zavodu rabil kot učna knjiga in sem se zlasti po njem sam pripravljaj na izpit za meščanske šole (1894). Toda ker je med tem časom Michovi knjigi predelal A. Meixner, katerega izdaje doslej nisem poznal, sem si le-to izdajo nalašč nabavil ter pregledal. Prepričal sem se, da ni bistveno različna od izdaje Michove, ki je meni rabila. A dasi je vzgojeslovje in ukoslovje Michovo-Meixnerjevo osnovano na Herbartovi etiški in psihološki teoriji³, vendar v poglavju o učni poti, ki tu pride v poštev, ni niti govora o Herbartovem četverostopnem in o Zillerjevem peterostopnem učnem obrazcu, nego samo o raznih analizah in sintezah, a o izrazu „formalne stopnje“ v celi knjigi ni niti duha niti sluha.

¹ Mich Dr. Josef, Allgemeine Unterrichtslehre mit besonderer Rücksicht auf den Volksschulunterricht. 5. Auflage. Bearbeitet von Alois Meixner. Troppau 1897. Verlag von Buchholz und Diebel. Preis 60 kr. (Potrjen z ministrskim odlokom z dne 19. maja 1897, št. 11.290).

² Niedergesäß Robert, Allgemeine Unterrichtslehre. 4., durchgesehene Auflage. Wien 1888. A. Pichlers Witwe & Sohn. Preis 50 kr. (Potrjen z ministr. odlokom z dne 6. novembra 1887, št. 18.721).

³ Glej n. pr. petere etiške ideje Herbartove („Innere Freiheit“, „Vollkommenheit des Wollens“, „Wohlwollen“, „Recht“ in „Vergeltung“) v vzgojeslovju Michovem-Meixnerjevem na str. 45.—49., nauk o apercepciji in tolmačenju čuvstev iz predstav ibid. na str. 22. i. d. in še posebno zaglavje „Vielseitigkeit des Interesses“ (pristen Herbartov terminus technicus!) v njiju ukoslovju na str. 34.—36. Prim. tudi razdelitev vzgojne dobe po Herbartovih metodah („Pfllege“, „Regierung“, „Unterricht“, „Zucht“ v vzgojeslovju na str. 71. sled.).

Preostaja nam še *Niedergesäßovo* ukoslovje. Doslej ga nisem poznal, a sodeč po zgodovini vzgojeslovja¹ istega avtorja, kateri v njem pač razpravlja o Herbartu (str. 432—439) in sicer dosti priznalno, toda brez navdušenja in priporočevanja, a velikega učenca Herbartovega, Zillerja, se ne spominja niti z besedico — po tem molku sodeč, sem si že naprej mislil, da *Niedergesäß* ni zaščitnik peterih formalnih stopenj; toda hotel sem se o tem na svoje oči prepričati ter sem si tudi njegovo ukoslovje naročil.

In nisem se varal. Nekateri oddelki *Niedergesäßovega* vzgojeslovja in ukoslovja pač spominjajo nalik Michovim knjigam na Herbartove teorije („*Apperzeption*“, „*Pflege*“, „*Zucht*“, „*Unterricht*“), toda o „formalnih stopnjah“ v celem *Niedergesäßu* ni niti duha niti sluha niti o njih bistvu niti o njih imenu. (Gl. v njegovem ukoslovju oddelek „*Von dem Lehrgange*“ na str. 33.—36.).

Zaradi popolnosti in zanimivosti naj omenim še neko ukoslovje, ki je tudi namenjeno avstrijskim učiteljsičem, a doslej ni potrjeno, namreč ukoslovje dr. Viljema Zenza, ravnatelja moškega in ženskega učiteljsiča v Lincu in znanega, tudi že v tej razpravi omenjenega izdajatelja specialnih metodik v Hölderjevi založbi.² I ukoslovje i vzgojeslovje Zenzovo je jako razborito, premišljeno zloženo, hodi deloma po novih, doslej po šolskih avtorjih neizhojenih potih, opirajoč se na Lotzeja, Wundta, Frohschammerja, F. Kirchnerja, Schubert-Solderna in Schuppeja, a obe knjigi sta pisani jako kompendijozno (ukoslovje obsega besedila samo 67 strani) ter sta spričo tega težko umevni celo za nemške, kamo li še za nenemške gojence. Jaz sodim tudi, da je baš ta lastnost, rekel bi, prenasičena jedrovitost Zenzovih knjig vzrok njihju nepotrjenja. Toda bodisi kakorkoli, strokovnjak najde vsekakor v njihju mnogo jekleno zrno.

Glede učne poti razlikuje Zenz (n. n. m. str. 44. sled.) nalik Willmannu (gl. „*Pop.*“ 5, 136) samo dve glavni stopnji: I. pridobivanje

¹ *Geschichte der Pädagogik in Biographien, Übersichten und Proben aus pädagogischen Hauptwerken. Zweite vermehrte Auflage. Mit 41 Porträts. Wien, 1883. A. Pichler's Witwe & Sohn.* — Poglavlje o Herbartu in njegovi šoli zaključuje *Niedergesäß* tako-le (str. 439): „Herbart veröffentlichte seine „Allgemeine Pädagogik“ im Jahre 1806 und es ist nicht zu leugnen, daß dieselbe wie nicht minder seine übrigen pädagogischen Schriften... zur Umgestaltung des Unterrichtswesens — zunächst in höheren Schulen — wesentlich beigetragen haben; seine Gedanken wirken in seiner Schule fort, in Zeitschriften, Instituten und Lehrplänen; so stützt sich z. B. der „Organisations-Entwurf“ der österreichischen Gymnasien auf Herbarts Grundsätzen.“

² *Allgemeine Unterrichtslehre für Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalten. Preis 75 kr. Wien 1895. Manz. (Julius Klinkhardt & Co.).* — Isti pisatelj je izdal v isti založbi v istem času vzgojeslovje: *Allgemeine Erziehungslehre für Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalten. (Preis 75 kr.).*

vednosti in II. uporabo pridobljenih vednosti; a tretja stopnja — povzemanje, ponavljanje — ima pri pouku le tedaj smisel, ako je bistven del obeh prejšnjih stopenj.¹

„Formalnih stopenj“ tudi Zenz niti z besedico ne omeni.

Razen ukoslovja pride v našem vprašanju izmed pedagoških učnih knjig še v poštevek zgodovina vzgoje in pouka. Izven Tuptzeve zgodovine, o katere stališču napram Herbartovi-Zillerjevi teoriji sem že zgoraj gg. čitatelje poučil, je potrjena od naše učne uprave samo še Lukasova zgodovina.²

Lukas ima običaj, da objektivno razložitev pedagoško-zgodovinskih dejstev zaključuje z reflektujočim, kritiškim povzetkom. Sestavek o Thuisikonu Zillerju (str. 149—151) završuje tako-le:

Die Herbart-Ziller'sche Schule ist trotz einzelner ihr anhaftender Verkehrtheiten und Übertreibungen jedenfalls die rührgste, bestorganisierte und einflußreichste pädagogische Strömung der Gegenwart. Die von dieser Schule ausgehende pädagogische Literatur ist sehr umfangreich, teilweise sehr bedeutend und selbst manche nicht unmittelbar von ihr herrührenden pädagogischen Werke neuester Zeit sind von jener Richtung stark beeinflusst.

¹ Evo najvažnejše dele Zenzevega dotičnega besedila v doslovni navedbi: „Der Lehrgang, welcher auf den Vorgang des Lernens zu gründen ist, schließt zwei wesentliche, allgemein gültige Aufgaben in sich:

I. Die Konzentration des Bewußtseins auf eine zu erwerbende Vorstellungsguppe oder Gewinnung (Erwerbung) von Kenntnissen;

II. Die Konzentration auf eine Reihe durch jene erste Konzentration gewonnener Vorstellungen oder Verwertung der erworbenen Kenntnisse . . .

Die Aufgabe der ersten Stufe ist Bereicherung, die der zweiten Stufe Läuterung (d. i. Klärung und Vertiefung) des Gedankenlebens.

Dazu kommt noch durchwegs die Hervorhebung des wesentlichen Zusammenhanges, die Zusammenfassung, welche aber weder einer Stufe des Lehrganges ausschließlich zukommt noch als eine eigene Stufe desselben angesehen werden darf. Sie ist vielmehr für jede Wiederholung ein Mittel des Unterrichtes und ihre Verwendung ergibt aus den Eigentümlichkeiten jedes einzelnen Falles. Die Zusammenfassung besteht in dem Herausgreifen jener Einzelheiten, durch welche das Ganze sich rasch assoziativ einstellt.

Hieraus ergibt sich die grundsätzliche Bedeutung der Assoziation, die keineswegs als eigene, abzusondernde Unterrichtsstufe gefaßt werden kann. Auf sie allein kann die Theorie der Wiederholung fest gegründet werden.

Die letztere hat, didaktisch genommen, nur dann Sinn und Berechtigung, wenn sie als wesentlicher Bestandteil beider Stufen des Lehrganges zur Geltung kommt.

² Lukas, Dr. Josef, Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes für österreichische Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalten. Durchgesehene Ausgabe. Wien. K. k. Schulbücher-Verlag. Preis in Ganzleinwand 1 K 20 h. (Min. odlok z dne 13. avgusta 1893, št. 18.277.)

Das Hauptverdienst dieser Schule liegt in ihren Bemühungen um die Gestaltung eines naturgemäßen, auf psychologischen Grundlagen fußenden erzieherischen Unterrichtes, obwohl es ihr bisher noch nicht gelungen ist, dafür eine vollkommen richtige, unangefochtene Grundform zu finden. Denn Zillers Lehrplan nach kulturhistorischen Stufen und seine Konzentrationsidee finden wenig Anklang. **Auch gegen die Herbart'schen Formalstufen werden Bedenken erhoben**; jedenfalls sind sie nicht schablonenhaft durchzuführen, sondern nach der Eigenheit des Stoffes anzuwenden, tragen aber dann zum guten Erfolg des Unterrichts wesentlich bei.¹

Sedaj, ko smo vse pedagoške knjige, odobrene za avstrijska učiteljišča, revidirali z ozirom na njih stališče napram peterim formalnim stopnjam, lahko še z večjo odločnostjo nego v Interimu I. ponovimo trditev:

Iz vseh navedenih informacij o odobrenih in neodobrenih učnih knjigah za ukoslovje ter o odobrenih zgodovinah vzgoje in pouka sledi, da so tla avstrijskih učiteljišč doslej vsaj — hvala Bogu in modrosti naše učne uprave — še malo ugodno torišče za eksperimente s peterimi formalnimi stopnjami.

¹ Seveda bi dal ali bo dal gospod nasprotnik zadnji stavek v eventualnem IV. Interimu z najdebelejšimi črkami tiskati ter bo na podlagi tega debelega tiska trdil, da Lukas **priporoča** formalne stopnje. — Da bo moja informacija o peterih „formalnih stopnjah“ popolna, kolikor je to sploh meni možno, in da dokažem, da mi ni do zamolčevanja meni manj ugodnih citatov, naj navedem še nekega pisatelja sodbo o Herbartovi šoli, namreč dr. Adolfa Nitscheja, ki je spisal „Bilder aus der Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes für österreichische Lehrerbildungsanstalten. (Innsbruck. Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung 1896.) Knjiga zavzema v obče dosti konservativno stališče, kar dokazuje zlasti životopis Diesterwegov (str. 199—205), a doslej ni potrjena. O Zillerju pravi Nitsche (str. 196—197):

„Herbart ist Gründer einer bedeutenden Schule „wissenschaftlicher“ Pädagogen, als deren Haupt lange Zeit Thuisikon Ziller, Professor an der Universität Leipzig (geboren 1817, gestorben 1882), angesehen werden konnte. Ziller hat Herbarts Lehre in mehreren Werken, besonders in der „Grundlegung der Lehre vom erziehenden Unterricht“, in den „Vorlesungen über allgemeine Pädagogik“, in der „Allgemeinen philosophischen Ethik“ innerlich ausgestaltet, geklärt und gegen die verschiedenen anderen Richtungen mit Überzeugung und Gelehrsamkeit verteidigt.

In Leipzig suchte er die Herbartischen Ansichten in ihrer Anwendung auf höhere Schulen durch das Erziehungsinstitut von Barth ins Leben einzuführen. Für die Volksschule strebte auf seine Anregung hin die Seminarübungsschule in Eisenach das gleiche Ziel an.

An Zillers Namen knüpfen sich besonders die viel besprochenen Begriffe der Gesinnungsstoffe und der Formalstufen an. Unter jenen versteht Ziller solche Stoffe, welche einerseits geeignet sind, gewisse Gesinnungen aus dem Vorstellungsmaterial

S tem je meritorni del mojega odgovora končan; kajti končne opazke „Interima II.“ o prostosti metode so deloma tako meglene, deloma pa tako istini nasprotni (n. pr. da pobijam metodiško prostost jaz, ki jo že v vseh letošnjih Popotnikovih številkah branim ter se na vso moč upiram intolerantnosti naših Herbartovcev), da ne potrošim o njih niti besedice.

In kar se tiče realistiškega upodabljanja formalnih in neformalnih stopenj in njih nasprotja s centimeterskimi stopnicami (Pop. 4, 133), ne rečem drugzega, nego da je baš ta primer drastiška ilustracija tiste vrste učiteljev, katere je tako izvrstno ožigosal g. ravnatelj Schreiner v svojem velikonočnem predavanju ter baš zato tudi žel burno pohvalo, češ, da gredo nekaterniki v vsaki šolski uri ali celo v vsaki pol uri „pet štengic gor' in pet štengic dol“. Menim, da ustreza prav smislu one realistiške prispodobe ta-le moj nasvet: Naj ne bodo posamezne stopnje 20 cm niti 12 cm visoke, ampak samo 1 cm; potem bo res 60 formalnih stopenj, a hodili bodo po njih učitelji, posebno začetniki in — kar je najbolj važno — učenci lažje, namreč prestopajoč v vsaki minuti eno stopnjo, in tako bo natančno v eni uri cela šestdesetstopenjska učna celota prekoračena. *Probatum est!*

* * *

Gospodje čitatelji, ki so moje članke v letošnjem Popotniku in odgovor „Ad interim II.“ kolikor toliko pozorno čitali, so gotovo opazili, da je dovršen del tega odgovora sestavljen iz izrazov in besed mojih prejšnjih sestavkov, navedenih deloma pod narekovaji, deloma tudi brez narekovajev. To ni baš nenavaden način literarnega bojevanja in nas spominja, ako iščemo realistiške prispodobe, nasprotnika, ki pobere od protivnika izstreljene puščice ter jih zopet porabi proti sovražniku. Take iz nasprotnikovega spisa vzete in proti njemu zopet porabljene fraze ime-

---

erwachsen zu lassen, andererseits aber auch die Anknüpfung aller durch das vielseitige Interesse geforderten Vorstellungskreise gestatten. Für die acht Jahrgänge der Volksschule wird als Gesinnungsstoff bestimmt: 1. eine Anzahl von Märchen; 2. Robinson; 3. die Patriarchen; 4. die Zeit der Richter in Israel; 5. die Zeit der Könige in Israel; 6. das Leben Jesu; 7. die Apostelgeschichte; 8. die Reformation.

So lobenswert diese starke Betonung der Sittlichkeit als Ziel alles erziehenden Unterrichtes ist, so läßt sich doch nicht verkennen, wie gekünstelt vielfach der Unterricht sein muß, um sich in einen solchen Rahmen zu fügen.

Die Formalstufen sind die schon bei Herbart erwähnten, nur daß die Vorführung des Stoffes in Analyse und Synthese verlegt wird; die anderen heißen Assoziation, System, Methode.

Im Herbart'schen Sinne, jedoch nicht ohne selbständige Entwicklung lehrt Waitz in seiner „Allgemeiner Pädagogik“, Stoy in vielen pädagogischen Schriften, insbesondere in seiner „Pädagogischen Enzyklopädie“ (1861) und viele andere.“

nuje Nemeč „retourkutsche“.¹ Retourkutsche, to se ne da tajiti, utegne imeti drastiški uspeh; no po današnji zavrnitvi vseh „retour-kutsch“ izrečem z lahkim srcem prepričanje, da mi niso provzročile prav nič škode; menim celo, da se lahko še ponašam zaradi njih, kajti dokazujejo, da so moji baš najkrepkejši izrazi zadeli v živo; jako naravno je, da si puščico, ki nas je dobro zadela, z jezo izderemo iz mesa ter jo vržemo nazaj, od koder mislimo, da je priletela. Baš obila poraba mojih „schlagerjev“ iz različnih delov moje letošnje razprave mi je dokaz, kako temeljito čitajo gospodje nasprotniki moje spise, in je videti, da jih znajo skoro kar na pamet. To konstatujem z zadovoljstvom.

* * *

Naposled še nekaj o neki nemeritorni opazki „Interima II.“ Kmalu v njega početku je opomba o mojem molku na velikonočnem shodu v Ljubljani (katerega sem se tudi jaz spominjal v svojem „Interimu“) in sicer v takem kontekstu, kakor da je bil tisti molk nečasten zame, kakor da bi hotel gospod nasprotnik reči: „Aha, takrat na shodu smo ti pa vendar sapo zaprli!“² Sodim, da bi imel gospod nasprotnik več vzroka o tistem mojem molku molčati nego jaz; ker ga je pa sam spravil zopet na tapet, tedaj jaz sam tisto zadevo o molku pojasnim temeljito do dna! Vous l'avez voulu, George Dandin, vous l'avez voulu!

Najprej konstatujem, da nikakor ne odgovarjajo istini gospoda nasprotnika besede: Pozneje so ga pa prisilili, kakor pravi sam (kje??), nekdanji njegovi gojenci in nekdanje gojenke, da je zapisal, kakor se vidi, „mehr der Not gehorchend als dem eignen Triebe“ „Ad interim!“ v 4. številki Popotnikovi letošnjega leta par besedic „Pro domo“ itd. Konstatujem — in povsem naravno je, da mi pač ni nič treba tega mnogo zatrjevati — da še nisem kmalu tako iz svojega nagiba in prepričanja prijel za pero nego za „Ad interim!“ in baš ta notranji nagib mi je narekoval take „schlagerje“, da so napotili gospoda nasprotnika na takojšnji odgovor in da je pograbil tu ne baš

¹ Po mnogih „retour-kutschah“ „Interima II.“ ne bi bilo prav nič čudo, če sem se že tudi jaz navzel retourkutschevanja in se po zgledu samohvale Interima II. (gl. Pop. 4, 133) vsaj tu pod črto tudi jaz malo pobaham, razodevajoč čitateljem, da smo tudi mi delali nekoliko v prid ljudskega šolstva in da se menda ne motimo, da je baš zato dobil pisatelj teh vrstic od vis. ministrstva za uk in bogočastje zaslužno doklado letnih 500 K za ves čas svojega aktivnega službovanja izza novega leta 1902.

² „Na shodu je molčal gospod profesor. Pozneje so ga prisilili, kakor pravi sam, nekdanji njegovi gojenci in gojenke, da je napisal, kakor se vidi, „mehr der Not gehorchend als dem eignen Triebe“ „Ad Interim!“ v 4. številki Popotnikovi letošnjega leta par besedic „Pro domo“ itd. (Pop. 5, 130).

najvažnejše točke mojega dokazovanja (stari Lindner, Haßmann, Tupetz), dočim bo o drugih veliko kompaktnejših, celi kompleks tvorečih točkah mojih govoril „če bo treba“ (Bo, bo treba!! — Op. pis.) stoprvte daj, „ko bo moja razprava natisnjena“. (To hoče menda reči: „dokončana“.)

Toda nazaj k mojemu molku! Zakaj sem po g. ravnatelja Schreinerja predavanju molčal, sem že v svojem prvem „Interimu“ pojasnil. Molčal sem tem lažje in rajše, dasi se je govorilo, da bo debata dovoljena, ker me je gospod predavatelj sicer naravnost kot nasprotnika formalnih stopenj apostrofoval, a tako stvarno in v vljudnem tonu, da mu nisem mogel biti hud. Molčal sem, misleč, naj se preporno vprašanje razloči tam, kjer se je že začelo razpravljanje: v Popotniku, tembolj, ker mi je g. ravnatelj Schreiner takoj sam rekel, da bo razpravo o formalnih stopnjah tudi sam še nadaljeval v Popotniku v meni protivnem smislu.

Dotlej je bilo vse v redu in shod bi se bil izvršil „gemütlich“ v najlepšem soglasju in lahko bi bili obsedeli v mali dvorani „Narodnega Doma“ peterostopnjiki in antiformalisti med razgovorom in petjem in morda tudi šaljivo-šegavimi in nedolžno-zbadljivimi nagovori na peterostopenjsko „mačko“ itd. „Inter pocula“ se akademiška nasprotja vsaj za tisti hip pozabijo ali denejo na stran in često celo poravnajo, tem bolj, če se sestanejo rojaki raznih pokrajin in domačini zastopnike rojakov ob periferiji ali v diaspori pozdravljajo kot dobrodošle goste. In jaz kot eden izmed redkih zastopnikov goriških Slovencev na tedanjem shodu sem bil tem manj pripravljen na atako, ki je sedaj prišla kakor strela iz jasnega neba, nepričakovana ne samo meni, nego kakor je bilo videti iz sledečega tabloa, večini prisotnikov.

Po kratkem presledku se namreč dvigne gospod pisec Interima II. ter po zahvali napram gospodu predavatelju, (katero so sporočili časniki) apostrofuje mene (kakor „anstandshalber“ časniki niso sporočili), rekoč po priliki — stenografoval nisem — kakor ob koncu Interima II.: „**Mi Kranjci pa vztrajamo pri peterih formalnih stopnjah vkljub vsem napadom, naj ti pridejo od severa ali od juga!**“

Na to grobna tišina! Še le čez nekaj časa nekaj skromnih rokoploskov. Hipoma mi je šinila misel v glavo: Kaj naj storim? Kajti videl sem nase obrnjene vse poglede, večinoma pomilujoče, češ, mi ne bi hoteli biti v tvoji koži.

A jaz sem se hipoma domislil Homerjevih besed iz prve knjige Ilijadine o Ahileju:

„... ἐν δὲ μοι ἦτορ ... δῖάνδρα μερμηρίζην...“

Ali naj vstanem ter odgovorim, kakor se edino spodobi na tak pozdrav Goričana v beli Ljubljani, in gospoda, ki me poznajo kot polemika, so menda prepričani, da ne bi bil nič dolžan ostal. To pa sem takoj tudi pomislil, da bi bil nasledek mojega odgovora velik škandal,

morda tudi moj fiziški poraz, kajti mi periferijci smo bili napram „Kranjcem“ v odločni manjšini.

In „na shodu je molčal gospod profesor“. Res je pa tudi, da je dalo občinstvo meni takoj nekako satisfakcijo. Po tistih redkih, skromnih rokoploskih — rari nantes in gurgite vasto! — se je dvorana brzo do malega hipoma izpraznila. Tako prijetno pričeti večer se je neveselo končal!...

Da je to pristna slika velikonočnega pedagoškega shoda, mi vsi njega udeležniki pritrdijo.

Baš naslikano postopanje pa smo nekoč dijaki na vseučilišču, ko še nismo imeli za ta pojem domačega izraza, imenovali „Anrempelung“, a dandanes je imenujejo naši vseučiliščniki „nahruljenje“.

Sedaj pa naj sodijo gg. čitatelji: Ali naj se jaz sramujem molka, jaz, ki sem bil „nahruljen“?!

Viktor Bežek.

Slovniško povratno razmerje v šoli in vedi.

Dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

III.

1. Kakor smo zgoraj omenili, je že Kopitar izrecno naglašal nenavadno posebnost slovanskih jezikov, da jim služi v izraževanje refleksivnosti, ki se praviloma ne opušča nikoli, le eden — kakor smo se mi izrazili — brezoseben zaimek¹. Širši učeni svet je s to posebnostjo seznanil Miklošič l. 1848. s svojo temeljito razpravo, posvečeno refleksivnosti;² ta razprava je tudi nakrat razširila svojo luč tja v koticke drugih jezikov, kojih nekatere slične — dasi redke — prikazni so bile doslej jeziko-slovcem prava uganka; zlasti v stari grščini so se nahajali v starih tekstih tuintam povratni zaimki s korenem kakor slovanski svъ ne samo za 3. osebo, ali kot sporadiški pojavi so vzbujali le sumnjo, da so pogreški. Miklošič je odprl pot do razlage s pomočjo slovanščine, oziraje pa se na arjoevropske narode sploh.³ Po svojih študijah je prišel do prepričanja: „Deblo svъ ... je refleksivum za vse spole, števila in osebe ... ‚Se‘ in ‚svoj‘ stojita tedaj, kadarkoli se dejanje ozira na subjekt ... Diese Verwendung des Stammes svъ, einst allen arischen Sprachen

¹ Slovanski koren zanj je po Miklošiču svъ (ali „sva“).

² Sitzungsber. der Wien. Akad. I. 1848, str. 119—127.

³ Njegova izvajanja čitamo zdaj v prenovljeni obliki v Vergl. Gr. IV. 99. idd.

gemeinsam, ist gegenwärtig als Regel auf die slavischen Sprachen und auf die litauische und lettische eingeschränkt“; potem sledijo zgledi, mnogoštevilni za omenjene tri jezike, o drugih (o sanskrtu itd.) pa le ostanki. Ako pregledamo te zglede, ki jih tukaj ne bom navajal, in sledimo Miklošičevemu dokazovanju, mu pač pritrdimo: „Unter diesen Umständen scheint die Annahme des ‚sva‘ als des ursprünglichen allgemeinen Reflexivpronomens die unbedenklichste zu sein.“

To epohalno odkritje so prevzeli učenjaki, deloma izpopolnjujoč, kar je Miklošič dognal in zasnoval v lapidarnih potezah, povsod kažoč na prelaze in pota, ki peljejo do novih ciljev. Zlasti pomemben je v tem oziru spis, ki preiskuje zaimke pri Homerju s tega novega, po Miklošiču razprostrtega vidika; bila je to razprava Karola Brugmanna iz l. 1876¹, ki je torej izšla šele, ko je Miklošič že izdal omenjeni 4. zvezek svoje glasovite slovnice (od l. 1868—1874). Toliko časa je trajalo, preden je postala živa ideja plodovita! Veljalo pa je kot dejstvo med lingvisti: arijsko deblo „sva“ ni prvotno omejeno le na 3. osebo, ki jo v historiskem času še izražuje (n. pr. v latinščini sui, sibi, se, suus — ali vendar v obeh številih!), ampak velja prvotno za vse osebe v povratnem razmerju.

2. Poleg slovanskih jezikov, ki imajo to posebnost vsi,² jo kaže v ostankih posebno še grščina. Mnogo jih pač tudi tukaj ni; najbolj se je še ohranil pridevniško (svojilno) povratni zaimek v prastari rabi za 1. in 2. osebo, dočim se je pozneje omejil le na tretjo osebo; najprej pa so se ločile oblike za ednino od množinskih in sicer pri samostalniškem (osebnem) povratnem zaimku. Zglede navaja Miklošič n. n. m. str. 100; nekateri so sigurni, drugi ne. Brugmann jih je skušal v navedeni razpravi več na novo uvesti v grško besedilo; novejši filologi so namreč popravljali mesta, na kojih se je nahajala raba refl. zaimka na slovanski način in nemara so že stari grški jezikoslovci odstranjali take zaimke. Po raznih virih je namreč precej dognano, da sta si slavna slovničarja Aristarh in Zenodot (v 2. stol. pred Kr.), ki sta se bavila zlasti s Homerjem, bila nasprotnika glede postopanja napram takim zaimkom; Aristarh je pobijal take oblike, ki so res delale preglavico tedanji „šolski“ grški slovnici, Zenodot pa jih je baje branil. Tako je res umljivo, da je šolska in normativna slovnica odstranila več takih mest, ki bi pričala za Miklošičev zakon in jih puščala le tam, kjer se dajo tudi drugače razložiti;³ umevno pa je tudi, da se porodi misel, češ, uvedimo zopet starejše refleks. oblike.

¹ Ein Problem der homerischen Textkritik und der vergleichenden Sprachwissenschaft, Leipzig 1876.

² Zgledi v Mikl. IV. 101 i. d.

³ Baš na poglavitnem mestu, ki ga tudi Miklošič navaja (Odiseja 9, 29) je tako.

Te misli se je poprijel Brugmann, razume pa se, da se na tem polju lahko zaide predaleč; in Brugmanna je res zapeljalo, zato je omejil njegove trditve posebno Hartel.¹

Tako je vplivala raziskava slovanskih jezikov zelo plodno na spoznavanje tudi drugih jezikov.

3. Ozrimo se še na bližnjo nam nemščino.

Dočim sta friziščina in angleščina povratni zaimek „sva“ izgubili, ga je staronordščina (gl. Mikl. n. n. m. str. 100) ohranila; tudi današnja nemška narečja še rabijo v precej obširnem obsegu izraze, kakor „wir freuen sich“, „wer bedanke sich“, in Miklošič, ki jih omenja istotam, pristavlja „Diese Fügungen sind, da sie auch in der Volkssprache am Rhein gehört werden, wohl keine Slavismen“.

To vprašanje glede narečja se je reševalo iznova pred nedavnim časom; ker se tukaj vpraša: je li pripisovati ono prikazen v nemških narečjih slovanskemu vplivu ali ne, zanima stvar tudi nas. — L. 1899. je v „Zeitschr. f. d. deutsch. Unterr.“ na str. 839 stavil W. Hallada (prof. v Ljubljani) to-le vprašanje: „ich ... möchte gerne wissen, ob der falsche Gebrauch des Reflexivpron. wie ‚wir haben sich gut unterhalten‘, den ich auf slavischen Einfluß zurückführen zu müssen glaube und der ebenfalls in Wien gang und gäbe ist, auch in reindeutschen Gegenden zu treffen ist.“ V prihodnjem letniku (1900) istega časopisa odgovarja znani O. Weise² obširneje na to vprašanje, ki ga je, kakor vemo, Miklošič v bistvu že davno rešil. Miklošič je tudi Weiseju glavni vir, dasi ga citira³ le za dokaz, da „In den Idiomen dieses Sprachstammes (slovanščine) tritt uns die betreffende Erscheinung in ausgeprägter Form entgegen“. Razpravljanje sploh dela vtis, kakor da bi se tukaj šlo za kako tekmovanje, za prednost med jezikoma — kaka neznanstvenost! V kolikor argumentuje Weise z Miklošičevimi dokazi, mu še pritrjamo;⁴ vse vprašanje pa bi se zablščalo v drugačni luči in bi bilo nekako a priori rešeno, ko bi Weise zabeležil Miklošičevo pravilo, stoječe prav na isti strani, ki jo navaja Weise, pravilo, da so slovanski jeziki ohranili neki prvotno splošno

¹ Natančneje se s tem vprašanjem tu seveda ne bavim; ker pa pridejo te vrstice nemara kakemu filologu v roke, zapišem tu sem poglavitna mesta, ki pridejo za spoznavanje te jezikovne posebnosti v grščini v pošte: Homer, II. 2, 33; 19, 174 (glede 3, 244 in 9, 414 prim. Brugm. str. 71 i. d. in Hartel str. 736, 738); 24, 333 (Hartel str. 738); odyss. 1. 402; 9, 29; 9, 34; 13, 320. Hesiod, op. 2 (51), 381; Th. 398; A. 90. Aisch. Choeph. 1009. Xenoph. apomn. 1, 4, 9. Theo'kr. 25, 103; 27, 44; 22, 67. Epikt. encheir. 5; Polyb. hist. 11, 29. — Hartel je napisal svoje opazke v Zeitschr. f. d. österr. Gymn. XXVII, 1876, str. 734 i. d. — O vprašanju sploh prim. Kühner, Ausf. Gramm. d. gr. Spr.³. II. Th. I. Bd. § 455, 5. A. 2, 5, 9, pos. 455, 7.

² Pod naslovom „Ein angeblicher Slavismus in unserer Sprache“.

³ Celo napačno: Miklos., Vergl. Wörterbuch (!!) itd.

⁴ Lahko bi bil pripomnil, da je tudi grške zglede vzel iz Mikl.

arijski jezikovni zakon. Weisejeva zasluga pa je, da je izpopolnil Miklošičevo trditev glede nemških narečij, iskaje „slovanske“ rabe refleks. zaimkov *v* — po njegovem mnenju — pristno nemških krajih. Na str. 466. pravi: „Für den deutschen Ursprung (sic!) der Erscheinung spricht vor allem der Umstand, daß wir sie nicht bloß in der von Slaven besiedelten Gebieten östlich von der Elbe und Saale finden, sondern auch in den westlichen Landschaften unseres Vaterlandes“.¹ Potem navaja „Zeugnisse für das Auftreten der behandelten syntaktischen Eigentümlichkeit auf ober- und mitteldeutschem Boden“ s pristavkom, „ob sie auch in den niederdeutschen anzutreffen ist, vermag ich nicht zu sagen“. Dostavljajoč najstarejši primer, ki mu je znan iz nemškega slovstva, iz neke pasijonske igre iz 14. stol. („wir woln sich warn“), pa je prezrl, da izvira ta zgled iz — Šlezije!

Jasno je torej sledeče: ta jezikovna posebnost je znana med nemškimi narečji posebno za 1. osebo množine v širokem obsegu; o avstrijskih se lahko prepričamo sami, za Nemčijo pa je tudi dokazov dovolj. Nahaja pa se ta posebnost odstotno tem večkrat, čim bližja so dotično nemška narečja slovanski sosesčini. Če pa so oddaljena od mej, se nahaja le v kaki frazi, kakor jo n. pr. navaja Weise za Heidelberg: „geh hindersichs runner“ (geh' hinter sich = rücklings — herunter). Taki izrazi pa nimajo morebiti z našo prikaznijo nič opraviti, ker se tukaj ne misli na osebno refleksivnost, ampak se le kaka misel izraža v posplošeni obliki, n. pr. „hinter sich schießen“, kakor bi to bila ena beseda. Baš tak zgled navaja Weise iz Heidelberga: „hab ich lern hinter sich mit der büxten schisen“;² skupina „hinter sich“ je tako okamenela, da velja za eno besedo. — Značilno je nadalje, kako je odgovoril v istem časopisu (1900, str. 600) G. Hammer na Weisejevo izjavo, da ne ve, ali se dobi ta posebnost tudi v nižjenemških narečjih. On pravi: „Der falsche Gebrauch des pronom. reflex. ist hier nur im reindeutschen Teile der Provinz zu finden; im gemischtsprachlichen Gebiet ist er mir nicht aufgefallen. Er ist auf den plattdeutschen Dialekt zurückzuführen, in welchem er nicht fehlerhaft, sondern Regel ist. Das refl. Verbum ‚sich anstrengen‘ wird konjugiert: *ék streng mi an, du strengst di an, he strengt sék (= sich. Op. pis.) an, wi strenge sék an, ju (= ihr. Op. pis.) strenge sék an, se strenge sék an*“. Stvarno je ta izjava za nas zanimiva, ker nam kaže, da je naša raba povratn. zaimka baš tam pravilna, kjer so nekdanj bivali Slovani in od koder še dandanes niso (to je dovolj jasno razvidno iz Hammerjevega govoričenja) posebno — oddaljeni! A zdaj lahko rečemo: celo obmejno (nasproti slovan-

¹ Za primere iz teh krajev navaja, za kar smo mu prav hvaležni, pod črto potrebno literaturo.

² = „mit der Büchse schießen“. Op. pis.

ščini) nemško ozemlje pozna to jezikovno posebnost, da, postala je pravilo tam, kjer se je germanski in slovanski živelj stikal že v davnih časih. — Le subjektivno zanimiva pa je za nas uvodna trditev: „der Falsche Gebrauch ... ist hier nur im rein-deutschen Teile der Provinz zu finden“; ako vzamemo v poštev nastopni dve trditvi, ki smo jih zgoraj zapisali, imamo klasičen zgled najblaženejše naivnosti: neznansko rad bi bil Kammer ugodil Weisejevemu pričakovanju, da o onih krajih ni najti one posebnosti; kaj pa je napravil! Peščica peska, ki jo obdaja oni prvi stavek, ni za naše oči!

Bodimo objektivni! Vse vprašanje se po mojem mnenju reši nekako tako-le: Miklošič ima prav; arijski jeziki so imeli prvotno le eden refleks. zaimek, slovanski jeziki so ga ohranili — ne da bi bili zato kaj več vredni — popolnoma, drugi jeziki le v starih primerih ali sledovih. Med zadnje spada tudi nemščina; ni se pa v njej izgubilo staro pravilo, kjer je bila ali prišla in ostala v dotiki s Slovani; čim dalje in čim ožje je bila ž njimi v dotiki, tembolj je razširjala oni nagon, vedno še skrit v jeziku, tako, da je mestoma (pos. v l. osebi množine) postal celo pravilo. Posamezni izrazi so se tudi nemara razširjali dalje v kraje, kjer ni bilo slovanskega vpliva, ali pa so se razvili samostalnim potom. — Tako dobi vsak, kar mu gre, brez sovraštva in prirekanja.

Weise je bil tudi na potu do tega zaključka, ko je, Hallado po krivici skoraj karajoč, pripomnil, da je misel na slovanski vpliv pri njem pač, umljiva saj „in wenigen Staaten berühren sich Deutsche mit Slaven seit Jahrhunderten so nahe wie in Cisleithanien“; ali takoj je krenil na drugo pot s stavkom: „doch mit der Nachbarschaft der Sprachstämme ist noch keineswegs die Übernahme fremden Sprachgutes erwiesen“ — to je stavek, ki mu v tej obliki ne bo pritrdil nikdo.

Mari niso nasprotno tudi Nemci vplivali s svojim „Sprachgut“ in še drugim na Slovane, na Slovence? Niti na misel nam ne pride, da bi to tajili; zgodovina slovenskega slovstva daje pač na to dovolj jasen odgovor. Da! ali niso baš v našem vprašanju Nemci vplivali tudi dovolj močno na naše pristno slovansko izraževanje refleksivnosti: Ali se ne govori ob mejah „moj, tvoj“ itd. namesto „svoj“, „mene“ nam. „sebe“ itd. Poglejmo le Scheinigovo zbirko „Nar. pes. kor. Slov.“: tu najdemo, skoraj kamor pogledamo, neslovensko rabljene zaimke: N. pr.

št. 27.: Nekaj sem zvedel novega
od mojega dekliča zaljubljenega.

št. 33.: Nisem hotel špane bogat'
in pa mojo mamico.

- št. 37.: Kam si, dečva, ključe skrila
 oj od kamrice tvoje ...
 Išči ti le tvojo gliho ...
- št. 756: Jes pa nove pošte nosem
 Noj mojo žvahto kupe prosem ...
 Tam bome ... stril' andoht našo.
- št. 757.: Ti vzemi svovu od mene
 in od očeta tvojha ... —
 Boš hijeka, hajeka peva,
 ki boš zibava sinka tvojha. Itd. itd.

Za take nepravilnosti ne velja znana razlaga, kakor jo lahko upotrebljamo pri sledečem:

- št. 38.: Gre vsači k svojej ljubici
 Noj jaz pa k mojej dekllici.

In ne samo ob mejah! Tudi drugod je često treba tak „narodni“ govor šele v šoli nadomeščati s „pravilnim“; mari se naj upiramo proti dejstvu, da se kaže tu vpliv tujega jezika?

R a z g l e d .

Listek.

Verska statistika vse zemlje. Načelnik kraljevega statističnega urada v Stuttgartu, ravnatelj Zeller, je izdal statistiko pripadnikov ver vse zemlje. Po Zellerjevem računu znaša število prebivalstva vse naše zemlje okrog 1.544.510.000. Od teh je 534.940.000 krščanov, 10.860.000 izraelitov, 175.290.000 mohamedanov in 823.420.000 je pripadnikov drugih veroizpovedanj, 214 milijonov je Brahmanov, 121 milijonov budistov. Po Zellerjevi statistiki spada na vsakih 1000 prebivalcev 346 krščanov, 7 izraelitov, 114 mohamedancev in 533 pripadnikov drugih veroizpovedanj.

Dolgo življenje. Napačno je misliti, da so v prejšnjih stoletjih ljudje dalje živeli kot dandanes. Ravno narobe. V Ženevi imajo 500 let stare mrtvaške zapiske, iz katerih je razvidno, da je bila leta 1560. povprečna življenska doba 22½ let, leta 1883. pa je že bila 40½ let. Izmed 100 novorojencev je umrlo v prvem letu v 16. stoletju 26, v 17. stoletju 24, v 18. stoletju 20 in v 19. stoletju le 12. Na Badenskem je padlo od leta 1840.—88. število umrlih od 28 na 24, na Hesenskem pa od 25 na 21. Posebno velika razlika se opaža v velikih mestih, kjer je vladala v srednjem veku velika nesnaga, a dandanes je skrbnjeno za dobro vodo, dobro kanalizacijo in sploh snago. V Londonu je umrlo za časa kraljice Elizabete (1533.—1603.) izmed 1000 ljudi na leto 42, leta 1846 še samo 25 in leta 1891 le 19. V Berlinu je umrlo pred kanalizacijo 29 oseb od sto, po kanalizaciji pa le 24. Najbolj so ljudje umirali v prejšnjih stoletjih po mestih, kjer so pokopavali mrličje pod cerkvami ali pa na pokopališčih sredi mesta.

V obrambo zoper spolne bolezni. V ta namen je na Nemškem in Francoskem že več društev. Ravno kar se je ustanovilo tudi na Dunaju društvo v obrambo zoper

nalezljive spolne bolezni. Sklicevatelj društva je navedel, da zboli na Nemškem vsako leto nad 41.000 oseb za spolnimi boleznimi; samo v Berolinu je vsako leto 11.000 slučajev. Ako bi se računala gmotna škoda, ki nastane vsled veneričnih boleznih v Evropi, znašala bi 90 milijonov kron. Društvo ima namen, javno predavati o škodljivosti take bolezni ter posebno mladino varovati okuženja s tem, da se jim preskrbi razne telesne vaje in športe, a obolelim se preskrbi brezplačna zdravniška pomoč. Zdravniško je namreč dokazano, da oboli venerično najmanj delavstva, a največ učeče se mladine in sploh ljudi po mestih, ki se dovolj ne pregibljejo.

Pedagoški paberki.

Slaba uporaba vprašanj. Okrajni šolski nadzornik Edvard Siegert je razpravljal v časniku „Freie Schulzeitung“ o slabi uporabi vprašanj pri pouku. Spoznanje, da se povprašuje često v šoli nepravilno, mu je narekovalo to razpravo. Nekateri učitelji namreč povprašujejo tudi tam, kjer pomeni povpraševanje samo potratu časa in povzroča lenobo v mišljenju. Pri razvijajočem vprašanju se zgodi, da se povprašuje prelahko ali pretežko. Prelahko vprašanje ni vselej pogrešek, ker nuja učencu počitka in pridobiva tudi slabše učence za delavnost. Nevarnost, povpraševati pretežko, ne sčedi niti najboljšega učitelja; če se učitelj težkoče zave, jo takoj popravi in ne zahteva svojeglavno odgovora. Samo vrsta prelahkih ali pretežkih vprašanj škoduje. Pretežka vprašanja se popravljajo samo s tem, da jim ne sledi odgovor; a dogaja se vendar, da se učitelj ne zave lastne hibe, potem pa sili nekoliko učencev zaporedoma na odgovor, s tem se trati čas in učenci se brez potrebe razčilijo; in to je treba premisliti z ozirom na vzgojo in pouk. Uvaževati je tudi, da pretežavna vprašanja prav lahko učenca zmedejo; topo prisostvuje pouku, brez zanimanja in brez misli mu tečejo ure. Tudi ponavljalnemu vprašanju Siegert ne prizanaša. Tu se opazuje, da je postalo povpraševanje učitelju tako potrebno, da ne more opustiti vprašanja tudi tam, kjer zanje ni niti najmanje pričine. To povzročuje zopet, da učitelj rad preveč govori, učenci pa premalo, to pa rodi mnogo zlega. Pripovedovanje zgodovinskega dogodka, mirno, skupno opisovanje prirodnih pojavov, ki jih še malo kje najdemo v ljudski šoli. Vedno se vriva izpitno vprašanje v govor, otroci postajajo zmedeni. To povpraševanje pa tudi utruja učitelja, mlajši učitelji pa še govore tako gromko, da bole poslušalca ušesa. Marsikateri učitelj umira pred časom vsled neumne navade mnogega govorjenja in vpraševanja. Pa tudi naobrazba učenčeva stem znatno trpi. Učenci bi se naj učili v šoli misliti. Mišljenje pa zahteva samostojnosti zato tudi časa za iskanje, preiščevanje, uvaževanje, sodbo. Kako se imajo učenci tega učiti, ko se jim ne daja prilika, se navaditi, da se poglobijo v vsako zadevo, ampak se jim utrga nit misli vselej z neumestnimi vprašanji. Vprašanje na pravem mestu in v pravi obliki je izborna sredstvo za razvoj duha. A uporabljeno v nepravem času uničuje učenčeve sile, in tako postaja ovira pri pouku.

Šolske knjižnice. Karol Schäfer je razpravljal v „Blätter für den erziehenden Unterricht“ to velevažno vprašanje. Da bi šolske knjižnice res dejstvovale na učence, bi naj bile urejene po sledečih pravilih: 1. Učitelj bi naj poznal vsebino vsake knjižice, ki se nahaja v knjižnici; takisto bi moral poznati duševno stališče in individualnost čitajočih učencev. 2. Izposojene knjige morajo soglašati z duševnim razvojem učencev. 3. Čitanje in pouk sta nerazdružna, čtivo bi moralo vselej soglašati s poukom. 4. Ne sme se posojati toliko knjig z različno vsebino, kolikor je učencev, marveč isto knjigo v mogih izvodih. 5. Mora se kontrolirati, jeli so učenci res čitali in s kakšno koristjo.

35 letna službena doba se upelje za učitelje v Bukovini.

Za armado in za šolo. Bernski „Pionier“ podaja pregled, koliko potrošijo posamezne države za vojaštvo in pouk, koliko namreč pripada povprečno na prebivalca:

	za vojaštvo	za pouk
V Britaniji	25 frankov,	6 frankov
na Francoskem	24 "	5 "
" Nemškem	18 "	7 "
" Danskem	11 "	3 "
" Grškem	10 "	2 "
" Svedskem	9 "	4 "
" Avstrijskem	9 "	2 "
" Italijanskem	9 "	1 "
" Rumunskem	9 "	5 "
" Norveškem	8 "	4 "
v Belgiji	8 "	5 "
v Švici	8 "	15 "

Grehi šole in doma. Šola greši: 1. vsled premnogoštevilnih učnih ur in preobteženja učencev, 2. vsled prenaglega vzprejema učencev v šolo in neumestne gonje učencev iz razreda v razred, 3. vsled prevelikega števila otrok v istem razredu, 4. vsled zanemarjanje šolske higijene, 5. vsled preobteženja učencev z domačimi nalogami, 6. vsled neprimernih disciplinarnih sredstev, 7. vsled nedostatnega nadzorstva, 8. vsled metode, ki se ne naslanja ob pedopsihologijo. Dom greši: 1. vsled nedostatne ali neprimerne hrane otrok, 2. vsled neracionalne vzgoje, 3. vsled preobteženja otrok z zasebnim poukom, 4. ker oslabi otroško energijo in vzbuja nenavist do šole in učitelja, 5. ker podaja slabe vzglede.

Samouprava učencev v šoli je po vseh deželah severnoameriških že zelo popularna. To je zistem vzgoje, ki prepušča v šoli skoro vso disciplino v roke otrok; učitelj sam se prav malo vtika vmes. Otroci si volijo svoje nadzornike, sestavljajo sodne dvore, pazijo na red in določujejo kazni, njihovi vladci se mnogo radovolnejše pokore kot drugi moči n. pr. učiteljevi. Pri tem se ne gre za to, da bi vzgojili vzorne podanike države, ampak vzorne občane republike, v kateri ves narod ne izpolnjuje samo postav, ampak jih tudi daje. Prijatelji te vrste vzgoje pravijo, da je velikega pomena ne le za narod kot celoto, ampak za razvitek najboljših lastnosti vsakega otroka.

Kaj delajo otroci na Danskem v počitnicah. Vaščani pošiljajo svoje otroke v počitnicah k meščanom, ti pa zopet svoje na deželo. Država dovoli za to prosto vožnjo, šole pa odpuščajo otroke po željah rodbin. Otroci potujejo sami. Vsak ima svoj list na prsih pritrjen. Če se izjemoma kaj prigodi, da zablodijo, jih pogoste v najbližjem mestu. V vlaku čakajo kmetje in kmetice potrpežljivo malih potnikov. Otrokom se posvečuje posebna skrb, ki jo doma morebiti pogrešajo, zato se vračajo domov vedno z zboljšanim zdravjem. Meščani pa zopet razkažejo kmečkim otrokom spomenike, zanimivosti in okolico glavnega mesta. Kodanj pošilja vsako leto čez 10.000 otrok na deželo in jih ravno toliko tudi vzprejema. Tudi na Francoskem že mislijo vpeljati to hvalevredno navado.

Kronika.

Ljudski učitelj — milijonar. Še se godijo čudeži. V Beszteneze (Bistrici) na Ogrskem je živel zelo siromašno s svojo rodbino rumunski učitelj Letkán, kajti dobival je le letne plače 400 K. Imel pa je malo njivico, katero je seveda sam obdeloval. Lansko leto pa je naletel na ti njivi pri kopanju na žilo zlate rude. Sklenil je pogodbo s fužinami v Nagybanyi, katerim pošilja na mesec 10.000 ton rude, za kar dobiva mesečnih 24.000 K. Seveda je pustil takoj pedagogiko ter si postavil v Nagybanyi krasno vilo.